

3.1 پەيكەرىنىڭ ئەمەنلىقى

برىتاني بەرجمەستەكىدا زمانى ب دوو شىۋىيەن دىبىتىت ((ئىكەم ئەوه بەرامبەر ياسايىن جىنگىرىن زمانى ئوتوماتىك، لادان و كىمكىرنەكا رىسىايىن زمانى دروست بىت و دووەم ھندەك ياسا ل سەر زمانى ئوتوماتىكى ھېتىه زىدەكىن)). [صوفى، 1394: 46] و ئەم شىۋىيەن دەستپەتكى يَا بەرجمەستەكىنى وانە ((كەمكىرنەوەي رىسا Deviation كە زياتر لە جوانكارى واتاپى دەردىكەمۆيت و چۈنۈھەقى ھەلبىزىدىنى وشەكانە لە ناو سىستەمى رىستەكاندا بۇ بەرجمەستەكەنى ئەددەبى. ئەمەمش پەيۇستە بە ئاستى پىكەتەتىيە يەوه، لە رىنگەي پېشىلەشكەرنى زماندا باوهەكانى زمانى ئاساپى بۇ كەمكىرنەوەي ھەندى رىسا ئاساپى لە زماندا باكاردىن)). [محمدىد، 2011: 92] و ئەف كىمكىرنە ھندەك رىسىايىن زمانى ب لادان ھاتىنە ئاساين و لادان د ئاستى پىكەتەتىيەيدا ((دەگەرىتىه و بۇ بەنمەماكانى ھەلبىزىتن و رىكخىستىنى وشە و يەكە زمانىيە ھەلبىزىدراوەكان لە پالى يەكدا ھەروەك (ياڭوسون) بە تەھەرى جىنىشىنى و ھاونىشىنى ناوى بىردوون، لاي (كۆھىن) يىش بە لادان سىاقى ناوبراوه. ھەروەها لادانە پىكەتەتىيەكان دەبىنە كانگاي سەرھەلەنلى لادان ئاستەكانى تىز بە تايىتەتىش لادانە واتاپىكان)). [ئەحمدىد، 2013: 94] ھەروەك دىارە (ladan) وەك رەگەزەكى گۈنگۈ پىكەتەتىكىسىتى ھۆزەنلى دەتىت.

ل دويىش بۇچۇونا پەريانى رەخنەگەن لادان برىتىيە ژ ((دەستكارىكىدن د ياسايىن زمانىدا و تىكىدانان ئەمان ياسايان و دووبارە ئافەكىدا ئەمۇ زمانى و داهىنانا زمانەكى ئەدەبىن داهىنەرەتىيە ژ لاي ھۆزەنلىقە)). [نعمە، 2015: 55] بەلنى دەمى ھۆزەنلىقە ژ پىشەر و ياسايىن زمانى ئاساپى دەردەجىت و ((بەنمەماپىن زمانى ب رەنگەك ژ رەنگان بن پىنگەت، مەبەستا وى قىلىرى ئەنەن ئەنەن بى دى زمانەكى قەدەر و جودا ژ زمانى رۆزىنە ئافاپەت، بەلكو بەنمەماپىن وى ھەر ژ بۇ زمانى رۆزىنە دىزىن، لى پىشىتى ھندەك دەستكارپايان، واتە ھۆزەنلىقە دېتىن دەرىپەنەكا (نە پېشىپىن و نەچاھەرىكىرى) دروست بىكت)). [عبدالرحمن، 2020: 74 - 75] د قىرەدا خالەك دەتىتىن تېبىنېكىن ئەۋۇزى ئەوه كۆ ژلاپەكى ۋە، رەخنەگەر دەدەنە دىاركەن كۆ لادان دەستكارىكەن د ياسايىن زمانىدا و تىكىدانان ياساپايانى جىنگىرىن وى و ژ لايەكى دېتىغە هاتىيە دىاركەن كۆ مەبەستا ھۆزەنلىقە ژ لادان ئەنەن كۆ زمانەكى قەدەر و جودا ژ زمانى رۆزىنە ئافاپەت بەلكو ب رىكە ھندەك دەستكارپايان بەنمەماپىن لادان بىن جىنگىر دەت. ب بەرچاڭ وورگەتنا ئەقى خالى پرسىارەك دەتىتە ئاراستەكىن كۆ ئەگەر لادان ب خۇ

ئەف ۋەكەلىنى پېكولەك بۇ دىاركەنەندا ھۆزەنلىقە د شەكانىدا ياسايىن زمانى كۆ ب لادانى دەتىتە نافەكەن و ھۆزەنلىقە دەر ئاستەكى زمانى دا چ جورە تەكىكەن ھەلبىزىتىيە بۇ بەرجمەستەكىدا شىعىرىيەتە ھۆزەنلىقە خۇ. بۇ ئەقى مەبەستى ۋەكەلىنى دەتىتە دابەشكەرن لىسەر بىشەكىيە كى دوو تەھەرىن سەرەكى. د تەھەرى ئىكەن دا بىشىۋى تىورى سەرنجەك لەدور مېكائىزما لادان د پروسەيا بەرجمەستەكىدا زمانى دەر سى ئاستىن زمانى د غۇنە ھۆزەنلىقە جىزىرى دا ھاتىيە شەرقەكەن. زىدەبارى يىشانىدا ھندەك ئەنجامىن ۋەكەلىنى و لىستا زىدەران و پۇختەبا ۋەكەلىنى ب زماتىن عەرەبى و ئىنگلەزىن .

2. تەھەرى ئىكەن: سەرنجەك لەدور مېكائىزما (لادان) د پروسەيا بەرجمەستەكىدا زمانى دا :

ئىكەمەن و سەرەكىتىن ئەركى زمانى، دروستكەندا پەيۇندىتىيە و فورمالىستىن روس ب دىتىنەكا زمانلىقە بەرى خۇ دەدەنە ئەركىن زمانى دناف ئەدەبىات دا و د ئەمۇ باوھەرەدانە كۆ ((ئەدەبىات بەرھەمى دوو پروسەي (بەرجمەستەكىن بروسەيە لە تايىتەتىكەن جىاڭەرەوە لە نیوان زمانى ئەدەب و زمانى ئوتوماتىك دەرىمېزدرىت)). [عبدوللا، 2008: 38] و زمانى ئەدەبى لایەنەكى تايىتى زمانى د ھەزىزىن كۆ ب تىن بۇ ۋەكەھاستنا پەيامى ناھىتە بكارىئىنان، بەلكو دىتىتە ئەگەر جوانناسىنى و بەرجمەستەكىدا زمانى زىن ب رېكە ((بكارىئىنان ھندەك تەكىكىن نە چاھەرىكىرى ، كۆ دىتىتە ئەگەر ئەنەن ئەدەبى زمانى ئەدەبى و فورمالىزم ئەمۇ چەندى ئەكەن بۇ پىكەتەتى ئەدەبى ب گىرىڭ دزاپ)). [مدرسى، 1395: 59] و پرۆسېسە بەرجمەستەكىنى ل ھەمبەر زمانى ئوتوماتىكى (ئاساپى) بكارىئىن كۆ ژىنكەجۇدانە و ب دىتىنا (ھاورانگ) كۆ ((بەرجمەستەكىن پرۆسېسە كۆ ب ئەگەر ئەنەن بەرگەزىن زمانى ژۇ دەرىپەنە باپتەكى تايىتەت ب شىۋىيەكى نەنەن بەرنياس (نە ئاشنا) دەتىتە بكارىئىنان و سەرنجى بۇ لاي ھۆزەنلىقە دەرىكىشىت)). [كىرىچە، 1397: 45] واتە پرۆسېسە بەرجمەستەكىن دىتىتە ئەگەر ئەدەبى دەرىستىبۇونا زمانى ئەدەبى .

بىرۇ بوجۇنلىن هەتا رادەيەكى نىزىك ژلائىن رەخنەگەراشە بۇ پروسەيا بەرجمەستەكىنى دەتىتە دېتىن بۇ غۇنە (جىفرى لىچ Geoffrey Leech) رەخنەگەر و زمانلىقە

ھېزى ئازاد بىكەت دىيىتە ئەگەرى زەنگىن ئېخستىتا زمانى بىخۇ چونكە زۇرىيەي ئەوان دەرىپىان ھېيدى ھېيدى بەرەف فەرەھەنگا زمانى دەھىبە راکىشان.

سەبارت سەتورداركىنلا دان (جىفرى لىچ) دەدەتە دىاركىن كۆ ((پىدىقىيە لادان ھەتا ئەوى ئاستى رىڭ بىن بەھىتە دان كۆ پەيەندىبا دناقىبەرا فەرىيەكەر و وەرگەرى نەھەتە تىكىدان؛ بەلكۆ پىدىقىيە پەرۋىسىسا بەرجەستەبۇونى ب روھنى و باشى بەھىتە دىاركىن)). [صفوى، 1394: 47] و ھەندەك رەخنەگۈرىن دىتەل سەر بۇچۇونا (لىچ) ھەشقەنە و دۇۋپات دەكەن كۆ ((لا دان پىدىقىيە رەسمەنايەتىپا پەيەندىكىرنى پارىزىت و خوتىنەر زىدەبارى ھەستكىن ب جىڭرا ئىستاتىكىي ژلائى پەيەندىكىرنى (Communication) و گەھاندىن ژى تووشى ئارىشەيەن نەيت)). [اكىكىنى، 1384: 14] ئانكۆ وەرگەر ژ واتا يابى تىكىستى دىرنەكەھەقىت و رېكىن گەھشەن ب رامانان ل بەر شوئىلى نەيت. ژەر ھەندى يە كۆ پىدىقى دەكەت بۇ دان ژى ياسا يەك بەھىتە دەستييشانكىن و بەرجەستەبۇون ب شىۋوھەيەكى داهىنەرانەيت چونكە ((ھېنىكىي زۆر بارىك ھەلەي زمانى لە داهىنەن جىادەكەتەوە، ھەردووكىان بىرىتىن لە دان لە ياسا و بەزاندىن، يەكىكىان بەدەست شاعيرەكە خوييەقى و لە ژىز دەسەلاتىدا يە. بۇ مەبەستىك ھېتىاوتىن (داھىنەن) و ئەوى تىريان لە رووى نەزابىن و گۈي نەدان و ھەلەشىيەوە پەيدا دەبن)). [اكىكىنى، 2009: 35 - 39] و د ئەنجامدا دوو تىيىنى بىن گىرگە كۆ پەيەندى ب بەھەماينى دان ۋەھىيە و پىدىقىيە بەھىتە بەرچاڭ و وەرگەتن ئەۋە (يەكەميان: دان ب شىۋوھە جىاوازەكەن دىاردەيەكە زۇرىيە شىۋاזה ئەدەپىيەكەن بىن جىا دەكەتەوە، كەكارىگەرى ئىستاتىكىيان لە خو گىترووه و ناتوانىرىت كارىگەرى ئە دىاردەيە لە سەر ھەستى وەرگەر رەتكەنەيەوە. دووم: نايد زىادرۇيى لە بارەي لادانەوە بىكەن، چونكە ھەموو كات دروستكەر و بەدەپەنەرى ئەدەب نىيە، بەلكۆ دەكىت سىاقى زمانى و نا زمانى ھەمېشە بەدىيەتتىت)). [بودوخە، 2021: 76] ھەر ل سەر ئەقى بەھەماينى (جىفرى لىچ) جىاوازى دېيىختە دناقىبەرا ئە دانلىن كۆ دىنە ئەگەرى بەرجەستەبۇون و داهىنەن و دانلىن دەرسەت و نە ھونەرى و ژۇ لادانلىن داهىنەرانە سى پىشەران دەستييشان دەكەت ئەۋۇرى بىرىتى نە ژ ((ا/ بەرجەستەبۇون دەمەكى دا دروست دىيىت كۆ لادان دەرىپىنى ژ واتا يابى كىي بىكەت، ئانكۆ ئەركەك ھەيت. ب/ لادان نىشاندەرى مەبەستا ئاخشىتكەرلى يەت ئانكۆ ئاراستە كەر بىت. ج/ لادان ل دويىف بىرالارا وەرگەرى ژى دەرىپىنى ژ واتا يابى كەت ئانكۆ ئارماڭدار بىت)).

پىشىلەكىنلا ياسا و دەستورلىن زمانى بىت، ئەفجا ئەو ج بىنەمانە بۇ دان دەھىنە دەستييشانكىن دەمەكى دا كۆ بىخۇ دىيىتە ئەگەرى شەكەندا ياسا و دەستورلىن زمانى؟ د بەرسق دا دەھىتە كوتۇن ((راستە شاعيرە لە ياسا و پىتوەكەن لادەدات، بەلام دەھىت ئاگادارى ئەۋەش بىن كە ھەمەو لادان و دەرچۈنىكە لە ياسا زمانى و داب و نەرىت و شتە باوهەكان بە لادانى ھونەرى يان بلىن لادانى لۇزىكى دانانرىت، جارى وا ھەمەيە لادانەكە دەھىتە ھۆي شىۋاندىن و تىيەگەبىشتن)). [ئەممەد، 2013: 84] ھەر ژ بەر ئەقى ئەگەرى يە كۆ پىدىقى دەكەت جوداھىن يېخىنە دناقىبەرا لادانان دا. مەبەست ژ لادانان ژلائىكى ئەو لادانەن كە دىنە دەھىنە ئەگەرى ئىكەندا زمان ئاساپى و دىيىت چ جورە ھونەرىيەتكە تىيدا لەرچاڭ نەكەقىت و ژلائىكى دېتەق ئەمە لادانەن كۆ ب مەبەست و ب ھەشىيارى ژلائى ھۆزاشانى قە دەھىنە بكارھىنان و باھرا پىز د بەرۋەندىيا زمان ئاساپى و مەبەستىن ھۆزاشانى كاردىمن و ھونەرىيەتكى پىن بەرھەم دەھىنەن. واتە ((نووسەر بە ھۆي تەكىنەك و فيلى زمانى رىسا يەك جىا لە رىنساپى باوهەكە، بۇ خۆي بەدۈزىتەوە، يان پەيەندىيەك لە نىيون دەرىپىنەكان پەيداباكتا، تا لە وىۋە راقەي شىاوايان بۇ بىكەت)). [خوشناو، 2010: 246] ب دەرىپىنەكا دىتە ((ئەگەر شاعيرە لە ئالوگۇر كەن و پىش و پاش خەستىنى وشە و جىتاۋەكان بەن ئاگايىھەوە بىكەت و شارەزاي لە رىزمانى زمانەكەدا دەيىت، ئەو كاتە لادانەكە سلىپى دەيىت و لە جىاتى ئەۋەھى دەقىكىي داهىنەر و ئىستاتىكىي بىت، بە دەقىكىي ھەلە لە قەلەم دەدرىت و خوتىنەرىش پىن قبول ناکىت)). [سەعىد، 2013: 85] يا دىارە كۆ جورەك ژ دان و ستاندىن دناقىبەرا زمان و ئەدەپىاتى دا ھەيە و ھۆزاشانلىن سەركەفتى مەقايى ژ زمانى وەردىگەن و ئافراندىن دەكەت، ب ھاركاريا ئامرازى لادان بەھەرە و شىيانىن خۇ نىشاندەن بېنى رەنگى ((ھۆزاشان خودان شىيان پەيان ژ زمانى وەردىگەن و دەست ب ئافراندىن دەكەن و پاشان ئەوان ئافراندىن دېيىخە دەرىمەتا زمانى دا و خزىتەيا زمانى بىن دولەمەند دەكەن؛ بەلنى ئە و ھۆزاشانلىن كۆ دېيىقى زمانى دا شەھەزايى نەبىن دىنە ئەگەرى وېزانكىن و لاؤزىكىن زمان)). [مدرسى، 1395: 570] دشىياندایە بىزىن داهىنەن ھۆزاشان ب چاوانىيا سەرەدەرىكىناب پېيىش و دەرىپىنلىن وى قە دەھىتە گۈيدان و پېيىش و دەرىپىن ل پېشت پەرەپەن قەشارلى بىن خۇ ھېزىن كارىگەر ھەنە كۆ ئەگەر ھۆزاشان ب ھەشىيارى و دەدەمەن كونجايى و ب شىۋوھەيەكى شايىتە ئەۋىت

ئاستىن (دەنگى، پېشىن، رستەين) د يىاقنى لادانى هاتىنە دەستىشانكىر ن و مىكايىزىمنى لادانى دناف شىعىريتاتا رېقىيا ناخخۇپىا تىكىستى هاتىه شرۇقىكىن و ھا و گرنگىكا هەر ئاستەتكىن د بەرز نرخاندىدا شىعىريتاتا هوزانى هاتىه بەرچاڭىكىن.

3. تەھۈرى دۇرى: شروقە كىندا هوزانىن جىزىرى بۇ دىياركىندا لادانان

ھەر دەمىن هوزانشان ل بىنالىق رېزمانىن حىنگىر و سەپاندى بۇ زمانى ئاسايى دۈركەقىت، دەرىپىنا ئەوى دچىتە د بازەيا شىعىريتىندا و ئەگەر لادان ب شىۋىيەكىن ھونەرمەندانە و د جىلەن دروست و گۇنجايى بېتىنە جىنگىرلىكىن، رېزەيا داهىنالىق بەرەف پەلەيىن بەرزبۇونى قە دەچن و ئارمانجا سەرەكىا پېشىكىشىكىندا جوانى و ئىستانىكىلى ب رىكاكى لادانى دەھىتە بەجە هيپان. لەورا يە فەرە لادان دەۋىش ئاستىن زمانى بېتىنە شروقەكىن و بۇ ئەقىن مەرمىنى ژى سىن ئاستىن (دەنگى، پېشىن، رستەين) د يىاقنى لادانى هاتىنە دەستىشانكىر ن و مىكايىزىمنى لادانى دناف شىعىريتاتا رېقىيا ناخخۇپىا تىكىستى هاتىه شرۇقەكىن و ھا و گرنگىكا هەر ئاستەتكىن د بەرز نرخاندىدا شىعىريتاتا هوزانى هاتىه بەرچاڭىكىن.

1.3 لادان د ئاستى دەنگى دا (phonological deviation)

ئاستى دەنگى پېشكەكا ھەرە گرنگە د ۋەكۆلىنىن تىورى و پەراكىتىكى بىن سىستەمى زمانى دا ئەۋۇرى ب چار شىۋىيەيان دەھىتە شروقە كىن:

1.1.3 ژىرتىدا دەنگان

د ئەقىن پېزىسى دا فۇچەك يان چەند فۇچەك ل دەستېپىك يان ناقەراشت يان دوماھىكىا پېيان دەھىتە ژىرتىن كۆ زۇر جار ب مەبەستا ھەفسەنگ كىندا كىشا هوزانى يانىزى ب مەبەستا رېكەختىن دگەل سەرۋايا هوزانى دەھىتە ئەنجامدان. بۇ ئەقىن دىاردى بىتى ئە لادانىن كۆل دەۋىش پېندىقىاتىن كىش و سەرۋايان ئانكى بو بىدەسقەئىانا برگەيا كورت يان درېز يان رېكىرى كىن د زىدەبۇنا برگەيان دا د هوزانىن جىزىرى دا بكارهاتىه ب مۇونەبىن جودا جودا دەھىنە بىشاندان. بۇ نۇونە:

گەر نە ب ئىسىن تە موعدىما بن حورۇوف

مە ب شەكلنى خەك و خالىچەرەچ [ل 148]

دلبەرى سەردارى خۇوبان ئەز نىزام ئاگەھە ھەيە

د حەبس و زىنان ئەسىر و گىرقى يەن دەرماندەيدە [ل 214]

كان ب گەوهەر چ بكت گەوهەر ئەگەر پاڭ نەبەت

تو بەصىرتەت نەبەت حەكمەتنى ئۆستاد دى چ كەت؟ [ل 81]

[صفوى، 1394: 51] كۆ ل دوماھىكى ئەو بەرچەستەبۇونە تايىەتەندىيا شىعىريتەن پېكىدىنىت و ئەو شىعىريتەن ئەنجامى لادان د بەرەمن ئەمدەن دا دروست دىيت ھەمان ((لىكولىنەوە و دۆزىنەوە و ناسىن و دەستىشانكىدىن ئەو لادانى يە لە پېنەرە گىشتى كە بەھا ئىستانىكىان ھەيە)). [حسىن، 2007: 308] واتە ئەرك و گرنگىكا لادانى ژىلى جوانى بەخشىن ب دەرىپىن ئاخىننى و سەرخ راکىشاندا خوینەرى ب بەرچاڭ وەرگەرتىنا وزەيا فەشارقى يە زمانى بۇ ب دەستقەئىانا پەۋىسىسا بەرھەم ئىنانا تايىەتەندىيەن شىعىريتەن ئاشكەرا دىيت كۆ ب شىۋىيەكىن گىشتى شىعىريتەن لادان ((واتە ھونەرە بەرھەم ئىنانى ئەو ناسكى و جوانىيە دروستكراوانەي زمان، كە بە ھوئى لادانەوە بەرھەم ھېنزاون و كارى زمانى لە ئاسايىيەوە دەگۈرن بۇ كارى ئەدەب)). [عەبدوللا، 2013: 213] و ب شىۋىيەكىن ھۆپىرەر و چېرە ((لادان زمانى ئەمدەبى و دروست دەكەت كە تواناى و ئىنگەن ھېنزا خەيال و ھەست و سوزى باھەتە دەروننېكەنلىقى ترى ھەيە، بە شىۋازىكى ھونەرە چىزىەخش و فۇرمىكە شاعير زىاتر دەتۋانى ناوهەدى خوى لە ناودا جىن بېكتەوە)). [خوشناو، 2010: 244] و دشىاندایە بىزىن پېشكەكا ھەرە گرنگ يە شىعىريتەن ب رىكاكى لادان ب ھەمى جورىن وېقە دەھىتە بەرھەمەن، ئانكى لادان وەك ھۆكەرەكى گرنگ و ھەر دىارە پېشكەدارى د دەرخستىدا شىعىريتە بەرھەمن ئەمدەبى دا دەكەت چۈنكۈ لادان و شىعىريت ب تايىەتى شىعىريتەن رېقىي تېيك گرەنداكە كە يەكچار زۇر ب ئېڭ و دۇقە ھەيە و د زۇرىھەرە جاران وەسا دەھىتە ھەستېپىكەن كۆ باھرا پېتىا لادان د ئاستى پېكەتەيى ۋەھىر ھۆكەرى رېقىي هاتىنە دروستكەن و ئەف گرنگىكە هەتا ئەۋى رادەتى يە بېزىزە كۆ ((لە نېو تىورى ئەدەپىدا لادان بە چەمكىنلىكى كارىگەرەتىوان بونىادى شىعى دادەنرەت و رېلى لە بە نەمرەكەن دەق و چۈركەنەوە دەرىپىن و بەخشنىنى ئىچايەكى كارىگەرە ھەيە و بە جۇرەيىك بەرزبۇونەوە دەرىپىن دادان، بەرزبۇون شىعىريت و پېكەتە كەمى دەرسەلمىنە)). [مەلا زادە، 2019: 46] واتە ھەر دەمىن هوزانشان ل بىنالىق رېزمانىن حىنگىر و سەپاندى بۇ زمانى ئاسايى دۈركەقىت، دەرىپىنا ئەوى دچىتە د بازەيا شىعىريتەن دا و ئەگەر لادان ب شىۋىيەكى ھونەرمەندانە و د جىلەن دروست و گۇنجايى بېتىنە جىنگىرلىكىن، رېزەيا داهىنالىق بەرەف پەلەيىن بەرزبۇونى قە دېن و ئارمانجا سەرەكىا پېشكىشىكىندا جوانى و ئىستانىكىلى ب رىكاكى لادانى دەھىتە بەجە هيپان. لەورا يە فەرە لادان د دەۋىش زمانى بېتىنە شروقەكىن و بۇ ئەقىن مەرمىنى ژى سىن

ئەشى رەنگى بۇ پاراستنا كىشا ھۆزانق بېڭە كورت ب رەنگى بېڭە درېز
دروستكىريه و ھەفسەنگى پاراستىيە، د ئەنجامدا لادانا دەنگى شىۋىز زىندهكىنى
ھاتىيە ئەنجامدان.

وھە جارەك مە تەھەللا نەڭرى

غەنچەكى قەنجىخەل مەللا نەڭرى [ل 289]

ئىرۇ سەھەر گۈغرا نىشان ئىراب و جەزمىن زەرفەشان

ھاتىن دەگەل باين صەبان كە ژ جانپى دلىنار خەك [ل 151]

ئەگەر تەماشا بىكىيەن ھەردوو غۇنونىن ھۆزانى و بۇ پاراستنا سەرۋاپا ھۆزانى د
پەيپەن سەرۋاپىن دا يە دەستپىنەن پەيپەن (مەللا) دا دەنگى (ل) زىنەبۈوپە و د
غۇونا ھۆزانان دووئى دا پەيپەن سەرۋاپىن (صەبا) دەنگى (ن) د دوماھىكا پەيپەن
زىنەبۈوپە كۆ زىنەبارى پاراستنا سەرۋاپا ناخخۇي ژۇپۇ پاراستنا كىشا ھۆزانق
ژى لادان ب رىيکا زىنەكىنى ئەنجامدايە.

3.1.3 گوھارتىدا دەنگان

د ئەشى جورى لادانى دا گوھرىن د دەنگىن پەيپەن دا دەھىتىه دىتنچۇنکو ھۆزاناشان
نەچار دىيت ((دەنگەكى يان چەند دەنگىن پەيپەن ژ بەر پىدىفاثىتىن ھۆزانى د
گوھورىت و ب تايىھتى ژى ژېھر بابىن كىش و سەرۋاپى)). [عبدالرحمن،
2020: 78] ئانكۇ گوھرىن د دەنگىن ۋاول و كۆنسىتاتىن پەيپەن دا دروست دىن

بۇ نۇونە:

- ئەللاھ د بەر قالوا بەلۇ دا يەغمە كە قەلبى مەللى
ئاقيقىتە چەرخىن جەدۋەلى ئەف رەنگە عەنبەر بارخەك [ل 151]

- دىن ئەگەر بىنە بەها جان د درم لى ئەما

مە هزار جانق عەزىزى دەھلىتىن د بەھى

عالەمەل شەھدەن يا حوسن و جەمالا تە ددت

تو زولەيخاپا زەمانى و چ حاجەت مەددەھى [ل 280]

ھەرۋەك د نۇونا دەستپىنەن دا پەيپەن (يەغمە) د بەرەت دا (يەغمە) يە و ھۆزاناشانى
قاولا درېزا (ا) ب قاولا كورتا (ھ) گوھارتىيە دا كۆ بىرگە كا درېز دروست بىت و
ھەفسەنگىكىشا ھۆزانى پاراستىيە. د نۇونا دووئى دا پەيپەن (بەھى، مەددەھى،)
د ئەركىن سەرۋاپا ھۆزانىدا ژېھر لادانىن دەنگى ب شىۋىتى گوھارتىيە كەفتىيە ژېھر
پىدىفاثىتىن دەنگىن پەيپەن سەرۋاپى و ھەر پەيپەكى دا جورە دەنگەك ب دەنگەكى
دىتە ھاتىيە گوھارتىن بۇ نۇونە پەيپەن (بەھى) د بەرەت دا (بەھا) بۈوپە و پەيپەن

د ئەقان نۇونىن ھۆزانى دا دا پەيپەن (گەر، نىزام، كان) دوو دەنگىن دەستپىنەن
ل پەيپەن (ئەگەر) و دەنگى ناقەرسىتى دېپەن (نىزام) و دەنگى دوماھىكىن ژ پەيپەن
كەنەن (ھاتىيە ژېرىن، بەلۇ ھۆزاناشانى ب لادانا ئەوان دەنگان (بېڭەك) ژ ھۆزانى
زى ژېرىيە دا كۆ ژ لايى كىشى و ھەزىمەر و رېتكەختىدا بىرگەيىان د ھەردو نىشە دىرەن
دا ھەفسەنگى يى بىخىتە د ھۆزانى دا و لادان د ئاستى دەنگى دروستىكەت.

دېت بىزىن وى سولگانى ب ھەفت ئايابىت فورقانى

ل مەحبوبىان تو خاقانى وەرە دەرىن ل قەيىصەرە [ل 212]

سۇفتى يىن پور لەعل و مەرجانان ب موڭغانان جەتا

دېدە رەوشەن بۇون ب دىبىا دىن دورى سېپىن غەبەب [ل 68]

(ليلە القدر) و بەراتن زولف و جەبەت صوچىن عىد

دېم وەك فەصلا بۇھارى لى قىامەت قەدد و قام [ل 186]

ھەرۋەك دىارە ھۆزاناشانى لادانىن دەنگى د پەيپەن سەرۋاپا دىرەن ھۆزانى دا
دروستكىريه ئەۋۇزى پىندۇنى بۇو ب ئەشى ئاوابى بىت، دەنگەك لەدەستپىنەن پەيپەن
(بەدە) كۆ د بەرەت دا كارى ئەمرى يە و (ب) ل دەستپىنەن (دە) ھاتىيە ژېرىن،
دەنگەك دنافەراستا پەيپەن (غەبغەب) و دوو دەنگ د دوماھىكى پەيپەن (قامەت)
ھاتىيە ژېرىن دا كۆ ھەفسەنگى دنافەراسا پەيپەن سەرۋاپا دا دروست بىن.

2.1.3 زىنەتكەندا دەنگان

د ئەقى پەرسىسى دا دەنگەك يان زىنەتلى دەستپىنەن و نافەراست و ل
دوماھىكى پەيپەن دەھىتىه زىنەتكەن و لادان ژلائى زىنەتكەن دناف پەيپەن دا دەھىتىه
ئەنجامدان.

بۇ نۇونە :

ج خەك ئىشكەستە موسەلسەل يارەب

كۆ تە بىن نەسخە كىرى دىۋانى [ل 263]

ھەيىش بۇ ئەو د ۋۇلانق دخۇم سووندى ب ئايابىت

كۆ نۇورى دا سەماۋات ئەسەد ھات راستى مىزانى [ل 277]

دل بەحرە و سەد ھازارى مەوجۇن

عارف چ خەبەر ژ بەحرى مەواج [ل 94]

د دىرا ئىكىن پەيپەن (ئىشكەستە) د بەرەت دا ب شىۋىتى (شەكمەستە) يە و
ھۆزاناشانى دەنگەك ل دەستپىنەن پەيپەن، د دىرا دووئى دا پەيپەن (ھەيىش) دەنگەك
دنافەراستى و د دىرا سىئى دا دەنگەك ل دوماھىكى (ھازار) ھاتىيە زىنەتكەن د ب

پەيىقىنىيەت خۇنى تايىيەت دەرىھەنگا زمانى دا ھەيە و ((ئاخاوتىن دروست وابه پارىزگارى لەو يىتايىھ فەرھەنگىيە بكت، بەلام لە بەر ھۆكاري جوراوجور قىسەكەر بەگشىتى و شاعير بە تايىيەت لادان لە بىناتەكەي دەكت و بە جورىپكى تازە دەيخاتە رۇو)). [عەبدوللا، شىۋاڭگۈرى لادان، 215] و لادانىن پەيىقى يىن زمانى ئەوان ھەمى داهىيان و ئافاندىن بخۇقەدەرىت ئەۋىن د ئاستى پەيىقى دا دەھىنە دروستكىن واتە ژلایەكى قە ژىھر رۆلى گىرگى پەيىقى ((اھ وەسفىرىدىن و روونكىرىنى خاسىيەت و روخسارى شتەكان، كە شاعيران بە ھۆيەوە گوزارشت لە لايەنە دىيار و شاراوهكەن ناخيان دەكەن)). [سەعىد، 2013: 202] و ژلایەكى دېرۋە ((اھ بەر پۇيىسىتى شىعىرى، يان سروشىتى شىعىرە كە و پۇيىسىت دەكت، كە شاعير وشە و دەرىپىنەكى نا ئاسايى و نامۇ بەكارىيىت، ھەندى جارى تىرىش شاعير مەبەستىتى و دەھيەوەت وشەيەكى نوى، ھەستىتكى نوى، دەقىكى نوى، داهىيىت، كە بتوانىت خۇينەر بەزىنت و سەرسامى بكت و سەرنجى راپكىشىت)). [سەعىد، 2013: 203] كە د ئەنجام دا شىعىريەتا لادانى د ئاستى پەيىقى دەھىنەتىشاندا، ئەو لادانىن كە د ئاستى پەيىقى د ھۆزانىن جزىریدا دەھىنە دىتن ب ۋى رەنگى خوارى نە:

1.2.3 داهىيانا پەيىن نوى

ئىك ژ رېكىن كە ھۆزانان ژ بۇ ئافاندا بەرھەمنى ئەدەبى مفای ژى دىنەت دروستكىن پەيىن نوى يىن زمانى نە، ب ئەقىن رېكىن ھۆزانان پېكولى دەكت هەندەك پېش و دەستەوازەيان بكارىيىت كە جەنى سەرخ راپكىشان بىت و زۇر جاران ((ھۆزانان لاسايى كرنا ئەوان پېش و دەرىپىنەن كە د بەرى دا ھاتىنەن گوتن ناكەت و ھەرددەم پېكولى دەكت داکۆ داهىيان د تىشىن نوى دا بکەت)). [دېچىز، 1394: 108] چۈنكە دېقىت ھزرىن خۇ د قالىنى پەيىن نوى دا دابرىيەت ئەۋىزى ((د دەمەكى كە خىزىنە يازمانى، ئامرازىن پەيىن پېدىشى بۇ دەرىپىنە ئەندىشە و ھزرىن نوى نەيت و ب نەچارى پشكا شىيانىن كارىكەرن زمانيا شاعيرى دەكقىيە كارى و ب ئەقىن رېكىن شاعير ب ھەر پەيەكە نوى كە د ئافىيىت ھزرەكى ژى دەكت دا ئافىيىت و ئەقىن ب خۇ ب رامانا بەرفەھەكىن ئەندىشەيىن زمانى د چارچوچىن پەيىان دا د گەھىنەت)). [على پور، 1378: 237] كە د راستىپىدا ئافاندىن داهىيان ژى ب واتاپا دىريپون و دووبارەكەن ژ لاسايىكەن دەيت و دېرىدە داهىيان بخۇ ھەلگۈرى رامانا راستەقىنە يازانى دا ب دېنە ئەگەر ئىيەن زمانى د چونكە دەرىپىنەن ھۆزانىن خۇ بەخشىيە، و شىعىريەتا لادان د

(مەدەھى) د بەھەرت دا پەيىقا (مەدەھ) بۇوە و ئەو گوھارتىن دەنگان ب باشى تىيدا ھاتىھ دىاركەن و ھۆزانانلىق ب ھەشىيارى سەرەدەرى دەنگان گوھرىندا دەنگان دا كىيە داکۆ واتا نەھىتە گوھرىن.

4.1.3 گوھارتىن دەنگان

د ئەقىن جورە لادان دا دوو دەنگ يان زىدەتىن دناف پەيىقى دا جەنى وان ژ ئىككىشە دەھىتە گوھرىن، ھەلبەت دئەقىن جورە لادان دا پېدىشى ب ھەشىيارى، سەرەدەرىيەكە ھۆپر دەنگىن پەيەن دا ھېتە كەن و واتا ل بەر وەرگرى ھۆزانان تىك نەچىت، د ھۆزانان جزىرى دا ئەف جورى لادانان ژى دەھىتە دېتىن:

ئىرو سەھەر گوغرا نىشان ئەراب و جەزمىن زەرفەشان

ھاتن دەنگ باينىنلىكىن كە ژ جانلى دىلار خەگ [151]

نا ئىتىن گوھەن ب قال شەرح و بەيانا حوسنى تو

دەيى ب قال و سەرىنائىن دل فەسانا حوسنى تو [194]

ھەر دلى سوھەتى ب ئۇلغى يار نە دەرمەن كە ب زۇلغى

تا ئەبەد ئەم بەندى قولنى عشق دەردەك بى دەوايە [221]

ئەگەر تەماشانىن غۇونەپىن ھۆزانان بەكەن دىن كۆمەك كەن بەيەن بىنن كەن ژ بەر پېدىشىياتىن كېش و سەرواپا ھۆزانان ل بەر كارتىكىندا لادان ب شىيىت پېككىوھارتىن دەنگان كەفتىنە بۇ غۇونە پەيىقا (زەرفەشان) جەنى دەنگىن (ھ + ف) ھاتىنە گوھرىن كە د بەھەرت دا پېدىشى بۇ پەيىف (زەرفەشان) بایە و غۇونەيا دووئى ژى (فەسانا) ژ پەيىقا (ئەفسانا) بىھەن دەنگان ھاتىنە گوھرىن و د نۇنەبا چارى دا پەيىقا (قوفل) بى بۇوە (قولىف) و ئەگەر ژى دىارا.

ل دۇيماھىكە لادانىن دەنگى كە د ئەف راستىھ دەھىتە سەلمانىن كە ھۆزانان جزىرى د دەم و جەنەن دروست و گونجاپى و ژىھر ھەفەنسەنگ راگرتىن كېش و سەرواپا ھۆزانان لادان ئەنجام دايىنە و شىعىريەتا لادانى د ئاستى دەنگى دا ب ھەشىيارى و ھۆپرەنەن يەكى زۇر ب سەركەفييانە دناف ھۆزانان خودا پەيرەوکىنە و سەرنجى خۇينەر ئەنگىزىنەن ھۆزانان ژى بەرەۋ ئەوان لادانان راپكىشىاپەن و ب ۋى رېكىن جوانى و ئىستاتىكىيەك ب پەيىف و دەرىپىنەن ھۆزانان خۇ بەخشىيە، و شىعىريەتا لادانى د ئاستى دەنگى دا د خزمەتا شىعىريەتا رېتىيە ھۆزانان دا بۇوە.

2.3 لادان د ئاستى پەيىن دا (Morphological deviation)

دان ھۆزانشاق خودان شىيان دشىت ب زىرەكى و ھوشيارى ل ئەقى ئاستەنگى زى دەرباز بىيت و ھىزرا بەھەممەندىا خۇ د ئافراندىا پەيقىن نوى زى بىدەت دىاركەن، كا چەوا و ل كىفە دشىت لىن زالگەها كىشا عەرووزى و ل دويفە پېنديشاتىيەن رىبەن ھۆزانى پەيقىن نوى دناش دىرىين ھۆزانق دا جىنگىركەت.

2.2.3 بىنگۈھارتن يان تىكىدانما رۇنانا بەرەلاف

زۇر جاران ھۆزانشان زۇڭەماندا پەياما خۇ د ئاستى پەيقىن دا بىنگۈھارتنەكى دناۋەردا دوو پەيغان يان زىدەت دا دىكەت كۈ دېنەرەت دا رۇنانەكە بەرچاپ و جىنگىر ھەنە، ب دوو شىۋىدەيان دەھىتە دروستكەن.

1.2.2.3 بىنگۈھارتناسى سىستەمى بەرەلافنى رېكخىستنا پەيغان

د ئەقى حورە بىنگۈھارتنى دا ھۆزانشان دى رايىت ب پاش و پېشىكىن دەندەك پەيقىن كۆب ئامرازى لىكىدانى (و) هاتىنە دروستكەن و ئەو رۇنانا بەرچاپ و بەرەلافا دناۋەردا دوو پەيغان يان زىدەت تىك دەدت ئانكۇ ((زۇر جارا شاعير ئەو وشانەي لىكىدرارون و رۇنائىكى جىنگىر و چەسپاۋيان بىنگە هینىاوه، پاش و پېشىيان دەكەت، بۇ مەبەستى جوانكارى و موسىقىلى شىعرەكە، چونكە اه قىسىم ئاسايدا نا توانىن ئەم لادانىايان بە سەردا يېت)). [ئەمەم، 2013: 156]

• دوژمن ژ جان تالان بىن ئەو خوھرى وەك نالان بىن

مېلاك و دل كالان بىن لى بىت وەرت غەددارى چەرخ [ل 105]

• دەست نەھىل ئەز ژ دېنى شوھى فەرھاد و شەنەن

وەر ژ بەر عشق و ئەقى من دېرى چت ئەف كلوخ [ل 108]

ھەرۋەك د غۇونەپىن سەرى دا دىارە كۆ د ناقەردا دوو پەيقىن لىكىدەي جورە ناواخەنەك د زماق ئاسايدا دا ھەمە كۆ شاعير رابوویە ب پېش و پاشكەن دا رۇنانى بۇ سەرخ دانا وەرگىر و پەياما خۇ ب شىۋىدەي كى دېت ئاراستەكىيە د غۇونەيا ئېكىن دا پېنديش بۇو (دل و مېلاك) هاتبا گوتەن و ھۆزانشان ئەو رېكخىستەن تىكىدەي و د غۇونەيا دووئى دا پېنديش بۇو (شەنەن و فەرھاد) هاتبا گوتەن بىلەن ھۆزانشانى ب مەبەست ئەف پاش و پېشىكەن ئەنچام دايىھە و ل دويفە خواتىدا كىش و سەرۋايا ھۆزانى جەنەن وان دەستىنىشان كىيە كۆ ل دوماھىكىن بۇينە ئەكەرى لادان ب رىكە بىنگۈھارتا پەيقىن كۆ رېكخىستنا ئەوان ب شىۋىدەي كىن بەرەلاف د مىشكى وەرگىر دا د جىنگىرن.

ل ھىزا وەرگىرى زى دەكت. ئانكۇ ((ئەو وشانەي پېشىر بەكارەھىنزاون و نەپېستراون دەبىنە جىنگە سەرنىخى خونىر و بەرزىكەنەوەي پەھەي شىعىيەت دەقەكە و دەرسخىستى بلېمەت و توانايى شاعير)). [ئەمەم، 2013: 100]

1.1.2.3 دروستكەندا پەيغا دارشىتى

ئىك ژ تەكىنچىن دروستكەندا پەيقىن يە كۆ ((ھەندى جار شاعير بۇ ئەوەي لە درېزپىرى دەرجىت يان بۇ پاراستەنى وزە و لەكەندىتكى توند و تول يان نەبۇنى ھەندى كەرسەي ئامادە لە زمانەكەدا خۇى و شە دا دەتاشى)). [اكەنبى، 2009: 39]

• دو زولفى عەبەر ئەفسانى دو لەعلى شەكەرسەستان دو چەشىنى سەرى ئەتتەن دلى من وان خەددەنگ دانى [ل 305]

• عشوهگەر شىيوو نۇ مايا مەز وى رووح و حەيات صەنەما سور ژ سەممەد نەي شەكەرا لەب ژ نەبات [ل 306] ھەرۋەك دىارە جىزىرى پەيقىن (شەكەرسەستان) كۆ ژ (ناش + پاشگەرسەستان)، (عشوهگەر) ژ (ناش + پاشگەرسەغان)، كۆ دەگەل بىھەمایي دروستكەندا پەيقىن دارشىتى بىن زمانى كۆردى دا رېكە دەكەت، پەيقىن دارشىتى دروست كەپە و شىايە داهىتىن و لادان د ئاستى پەيقىن دا دروست بەكت.

2.1.2.3 دروستكەندا پەيقىن لىكىدەي

ئەف جورى پەيقىن ب چەندىن شىۋىدەيان دەھىتە دروستكەن و نۇونەپىن وان د ھۆزانىن جىزىرى دا ب بەرفەھى دەھىتە دىتىن.

• بەندەكم گەرچ شوھى فىل بۇوم سېبەرى ساعد و بازوو ژ عاج [ل 95]

• موغەچە بىن مەي فروش ھەر سەھەرىس تىن سەما بادە خوران نۇوشە ماتىنە ل دۆزى جەما [ل 29] ھەر وەك دىارە پەيقىن لىكىدەي ژ لاپىن ھۆزانشان قە هاتىنە دروستكەن و لادان د ئاستى پەيقىن دا دروست كەپە. كۆ ژ لىكىدانما (ناش و ناش) د پەيقىن (سېم + بەر)، (موغ بەچە)، (سېم + ئاف). داهىتىنە پەيقىن نوى ئېك ژ پېغەرەن گىنگ بىن ھىزرا شىعىيەتى يە و د ھەمان دەم دا دېتە ئەكەرى ژىكەجوداڭىدا شىۋازى ھەر ھۆزانشانەكى، ب تايىھەتى د ھۆزانانا كلاسيكى دا، چونكە ب ھەبۇنَا كىشا عەروزى ئاستەنگ د كەھىتە د رىكە ھۆزانشانى، بىلەن ھەرۋە كۆ ئامازەپى ئاتىھ

ههروه‌کو دیار ژیهر ئەگەرئی پاراستنا سهروایا ناشین کاری لیکدانی (کەرکن)

دناف هوزاپیدا پارچەپین وئى هاتىنە پاش و پېش کن و ب قى رەنگى لادان
هاتىنە دروستكىن.

3.2.2.2.3 پىكىگوھارتىما جەنى ھەزار و ناف

د زمانى كوردى دا ھەمى دەمان ھەزار تىستان و پاشان ناھى تىستان دهيت؛
بەلى ھۆزاشان ئەقى ياساپا جىڭىر تىك ددەت كو د ئەنجام دا دىيته جەنى سەرخ
دانى.

تىر سەد تىنە جەگەر سينە ل بەر مايە چەپەر

ژ دل و جەرگى كول و سينەن كەرکەر مە كە بەحپ [ل 89]

دەنیغە دىرا ئىكىن دا شۇپتا ھۆزاشان بىزىت (سەد تىر) گوتىھ (تىر سەد) ئانكو
ناف ل بەرى ھەزارى كەفقيە و ب قى رەنگى سەرخجا وەرگىرى بۇ ئەقى دەرىپىنى
راكىشاپە، ژىلى كو دەنیغە دىرا دووئى ژى جەنى (جەرگ و دل) پىك گوھارتىھ و
سېستەمى بەرەلاقىنى رېيکخستنا پەيان ژى تىك دايە و ئەگەر ژى يا دىارە كو بۇ
پاراستنا كىشا ھۆزاشان ئەف لادانە د ئاسىتى پەيان دا ئەنجام دايە.

3.3 كورتكىن و سەنگىرنە پەيپەن

ئەف جورە لادانە بىريتىھ ژ ژىرنا دوو يان چەند دەگەكىن رەسىئىن پەيان و
باھرا پىز ژ بۇ سەشكىن و رەوان كرنا ئاوازا دەنگى يا پەيانە ھەروەسا پاراستنا
كىشا ھۆزاشان؛ بەلى ب ئەۋى مەرجى كو واتاپا پەيپەن نەھىتە گوھرىن.
زەبار كەمىنى دەست بىت ئەرقەمى سەرۋى

پى عشوهى لەعلان تە ب تەسلېي ژها گرت [ل 78]

رەنگ رەنگ ئەھلى مەقاماتىن گەرىقىن چۈونە سەير

هن جەلال و هن جەمال و سەرمەيان ئەف بادە بۇو [ل 254]

ھەروه‌کو دیارە پەيشا (ژها) د بەرەرت دا ژ پەيشا سادىيا (ئەزىزەدا) يە كۆ ھۆزاشان
چەندىن دەگىن رەسىئىن پەيپەن ژىرىتىھ داكو دكەل پەيشا سەرۋىا ھۆزاشان
گۈنجاندى دروست بىكت و پەيشا (سەرمەيان) د بەرەرت دا بېنى ئاواپى بۇوە
(سەرمەيان ئەوان) و ھۆزاشان ب لىكدان و ژىرنا هىندهك دەگىن رەسىئىن
پەيپەن و ھەنافى سەنگىرنەك د ئاوازا پەيپەن دا ئەنجام دايە بۇوە ئەگەرئى
سەنگىرن و رەوان كرنا ئاوازا دەنگى يا پەيپەن.

بكارىئانا پەيپەن بىانى: ھەلبەت د ھۆزانانَا كلاسيكى دا بكارىئانا پەيپەن بىانى

زىلائى ھۆزاشاننى ۋە دىاردەيەكە بەرەلاف بۇوە چۈنكە ((نوسىن بە زمانى يېڭانە

2.2.2.3 پىكىگوھارتىما ياساپىن لىكدانا پەيان

بۇ دروستكىن پەيپەن لىكدانى د ھەر زمانەكى دا پىنگىرى ب ھىندهك ياساپىن
جىڭىر دەھىتەكىن كۆ ھۆزاشان ياساپىن لىكدانا پەيان تىك ددەت يانشى جەنى
پەيان لىك دگوھرىت ئانكو ((بەم لادانە چىزىكى ھونەرى دروست دەكت و
سەرنىجى خۇتنەر بەلاي خۆى رادەكىشىت)). [ئەحمد، 2013: 114]

1.2.2.2.3 پىك گوھارتىما جەنى ناف و ھەنالاف

د زمانى كوردى دا زۆر جاران بۇ دروستكىن ((ھە فالنافى ھونەرى) (epithet)
جەنى ناف و ھە فالنافى دەھىتە پىك گوھارتىن كۆ د زمانى ھۆزانن دا جەنى
تايىھەت و بەرچەستە بىنۇقەدەكىت)). [اکدىنى، 27] كەواتە بۇ
دروستكىن ھە فالنافى ھونەرى ھۆزاشان ئەوان ياساپىان تىك ددەت دا كۆ
بەرچەستە كەنپىن بىن دروست بىكت بۇ نۇونە:

● ژ وى زولقى ژ وى بەندى رەھاملى ژ پەيپەندى

سېھ چەشمى سېپى زەندى تە سوھىتم شوبەقى فەندى [ل 293]

● بۇ ماوەر و شىرىپەن لەپى وى خوب و نۇورىن غەبغەن

بەدرە د بورجا عەقرەبىن كەنگى ژەر پەردى دەرى [ل 316]
ئەگەر بەرى خۆ بەدەينە ھەر دوو دىرىپەن ھۆزانى، دى بىنەن بۇ دروستكىن
ھە فالنافى ھونەرى پىندىنى دكەت ناف بەرى ھە فالنافى بېت؛ بەلى ھۆزاشان
ئەف ياساپە تىك دايە و ھە فالناف كەفتىھ بەرى ناھى دا بۇ نۇونە (سېھ
جەشم) (ھە فالناف + ناف) پىندىنى بۇو گوتبا (چەشم سېھ) و ھە روەسا پەيپەن
(سېپى زەند) و (شىرىپەن لەپى) و (نۇورىن غەبغەن) ژى ل دويش ئەو ياساپا
بەرى نوکە پىندىنى بۇو جەنلىن وان بىن دروست دەستپىنگى ناف و پاشان
ھە فالناف بایە.

2.2.2.2.3 پىكىگوھارتىما جەنى كارى لىكدى

كارى لىكدىنى ژ دوو بەشان پىك دەھىد بەشى ئىكىن نافە يان ھە فالنافە يان
ھە فالنافە و بەشى دووئى كارە و پىنكە رامانەكە سەرپىخۇ ددەت، بەلى ھۆزاشان
ھىندهك جاران ياساپا جىڭىر كارى لىكدىنى تىك ددەت و پاش و پېشىھە كى د
جەنى دروستى ئەوان دا دكەت بۇ نۇونە.

دور دانميا دىم گەوهەر ئائىنە يەسکەنەدرە

بن مروەتان دل كر كەرە مەجرۇنى خالانى مەلا [ل 41]

زمان هۆزانىيا خۇل ھەمبەر زمانى ئاسايى بەرجەستە بىكەت)). [سجۇدى، 1376: 2] بەلنى ئەف تىكىدانما رىستەن و دەستكارىكىن د سىستەمىن رىستەن يانزى زېرىن و زىدەكىنا ھندەك كەرسەتىپەن زمانى كۈدبە ئەگەرى لادانا رىستەن نەبتىنى كارىگەرلا خۇل سەر نافەرۇڭ و رامانا رىستى دا نەكەت بەلكو بىتىھە ھۆكارەكى كارىگەر بۇ جوانلىك و خەملانىدا دەرىپىن و رامانان ژى و گورانكارى دناف پىكەتەمبا رىستى ((لە پىتاۋى دەستەبەركەن ئىستىتىكا و رىيختىنى كىش و سەروا و وىنەي شىعى لە ئەزمۇونەكىدا داھىنەر بە پىوهەكەنى رىزمان بىيارنادات؛ بەلكو بە پىوهەكەنى شىعى كاردەكت)). [ئەممەد، 2013: 119] ھندەك فۇرمىن جودا د سىستەمىن رىستەن شىپۇنى لادان دەھۆزانىن جزىرى ب ئەقى رەتكى ل خوارى نە:

1.4 زېرىن

ئەف تەكىكە ئەنجامى زېرىنا كەرسەتىيەكى زمانى يە و دىيت رەگەزەكى پىندىقى بىت دناف رىستى دا كۈدەن بۇ چۈركى زمانى بكاردىيىت يانزى ((بە مەبەستى سەرخىراكىشانى خۇنىئەر و ورژاندى، بەھى شىتىكى چاوهروانەكراو دىتە بەردەم)). [سەعىد، 2013، 218] با دىيارە ئەو زېرىنا كەرسەتى زمانى د رىستى دا ناچىپىت بىتە ئەگەرىن تىكىدانما واتابا رىستى و فەكولەر باز ((گۇھدارى تىكىستى، ئاگەھدارى چارچوئى زمانى و جىفاكى يى ل كەم ب كاردەتتى بىت؛ دا بشىت كەرسەتى لادايى بىزىت، ھەروەسا دەپت كەرسەتى لادايى ژى ھەمان كەرسەتى بەرى ھەنگى بىت. ژەرچىن گۈنگۈن لادان ئەوه كۈمەك ل سەر كەرسەتى لادايى ھەيت)). [ئەممەد، 2012: 99] ئانكۇ د تەكىكە زېرىنى دا قەرىنەيەك د ئاخىتنى دا ھەيە كۈدەن ئەگەركان ھۆزانشان ھەمەن كەرسەتى زېرى چ ب رىكا رىستەمبا بەرى يان رىستەمبا پاشتى ئەھۋى ئاخىتنى بىت.

1.1.4 زېرىنا (كار) رىستى

ھەلبەت د ھەر رىستەمبا كا ئاخىتنى دا ھەبۇونا (كار) ژ پىندىقىياتىن ھەر كۈنگۈن رىستى نە، بەلنى ھندەك جاران زېر چەند ئەگەركان ھۆزانشان ھەبۇونا ئەھىن كەرسەتىي گۈنگۈن رىزمانى ب فەر نايىنەت و د رىستەمبا ھۆزانق دا ژىيدەت بۇ نۇوونە:

- شىمىشاد ب مەش سومن و سونبول ب سەماتىن

ئەمى سەروى خەرامان كۈ تو جارەك بەمشى [ل 258]

مەرجىيەكى سەرەكى و نىشانەي لېھاتووپى شاعير دەگەياند)). [ئەممەد، 2014: 13] ئەفچا يَا سەير نىنە كۆ ھۆزانىن جزىرى ژى بەھىفييە بەر پىلا بكارىئىانا پەيەش و دەستەوازەپەن زمانى فارسى و عەربى و تۈركى دا بەلنى يَا سەير ئەوه كۆ زۇر حالماتان دا جزىرى د دەمەن بكارىئىانا پەيەش كۆ ب روپى كارى رىستەن يەردىن ب تايىھى ((لە بەكارھينافى كارى عەربى و فارسیدا، ھەولى داوه بەركىكى كوردىيان لە بەر بکات)). [چالى، 2008: 138] و گۈنگۈتىن جورى بكارىئىانا پەيەش كارى ژى ب رىيکا گوھربىنا فورم و جەمانقى لكاو دا دەھىتە دېتىن و ((لام جورەدا كارى فارسى يان عەربى بە شىۋازىك دەگۈرپىت، كە تەنبا رەگى كارەكە وەكى نىشانەيەك بۇ بەھەرقى كارەكە دەمەنەتىوھە، كارەكە تەواو دەخىرييە قالبىكى كوردى)). [چالى، 2008: 140] و ب ئەقى رەنگى د ئاستى پەيەش و پىكەتاتا وى دا لادان دەھىتە دروستكىن بۇ نۇوونە:

ژ وى جامى د نوشىم ئەز سەھەر لەم نەمى ل ھوشم ئەز

ژ عامى لى د پوشىم ئەزب جان ھەرلى د كوشىم ئەز [ل 295] د ھەرسى پەيەشىن كۆ ب ئەركى كارى رىستەن دا ھاتىيە (د نوشىم، د پوشىم و د كوشىم) ئەو (د) يە نىشانى دەمەن نەھىيە كۆ د فارسى دا ئەف نىشانەيە (م) يە و رەگىن كار ژى (نوش، پوش، كوش) ان كۆ ژ چاۋگىن (نوشىدين، پوشىدين، كوشش كەن (كوشىدين) ھاتىيە وەرگۈتن و جەمانقى لكاوى (م) ژى دەنملايە كۆ د چارچوھەكى كوردى دا ھاتىيە نىشاندان و د ئەنجام دا گوھرىن د يېكەتاتا پەيەش دەھىتە دېتىن و ب لادان پەيەش دەھىتە ھېزمارتن.

ھەلەت د ھەر رىستەمبا كا ئاخىتنى دا ھەبۇونا دەھىتە نىشاندان ھەمەن د بەنە ھۆكارىن دروستبۇونا شىعىريەتا رىتەن ناقھۇپىا ھۆزانق كۆ ب شىۋەن ئادانىن پەيەش دەھىتە نىاسىن. و بكارىئىانا دروستا ئادانىن پەيەش دەھىتە كەن ئەنەن كۆ ھۆزانشان ھۆزانق كۆ ب رىكا لادانىن پەيەش و بەرچاۋ وەرگۈتن و پاراستنا كىش و رىتەن ھۆزانق ھەپا يەكى ھۆنەرىن بەر زب رىكا شىعىريەت دایه ھۆزانىن خۇ.

4. لادان د ئاستى رىستەن دا (Syntactic deviation)

د لادانىن رىستەن دا دەستكارى د يېكەتاتا رىستەن ژلائىن ھۆزانشان ۋە دەھىتە كەن و ب شىپۇمەكىنى نۇى و تازە دەھىتە پېشىكىش كەن ئانكۇ ((ھۆزانشان دەھىتە د ھۆزانان خۇدا ب رىكا پاش و يېش كۇدا رەگەزىن پىكەتەرەن رىستى ژ ياساپىن زمانى ئاسايى لابدەت يانزى دەستكارى د سىستەمىن رىزكەندا رىستى دا بکەت و

بۈوپە (ئەۋى ئەز دامە بېر جوهىتكى خەددەنگ) و (ئەۋى قالى ئەز كۆشتم بىخ) و بى بۈونا رىستەيا بېرى دا مەت قىرىنىيەك د زانىن (ئەۋ) ھاتىيە لادان و ھەروھىسا بەركارى رىستى د نىقە دىرا دۇوى و د ھەردۇو رىستەيان ھاتىيە زىرىن كۆ ھەم بۇ پاراستانا كىشا ھۆزانى و ھەم بۇ دەرخىستىما مەبەستىن خۆپىن دىاركى ئەف زىرىنە ئەنجامدایە و رۇلى لادان ھاتىيە بەرجەستەكەن.

4.1.4 زىرىن د گۈرقىن ئامرازىدا

ھەلبەت ئامراز ژى د رىستەيان دا رۇلەكى ھەرمەزىن و دىيار د سىستەمىنى رىزىمانى دا دىگىزىت بەلى زۆر جاران د ھۆزانى دا ((شاعير بۇ مەبەستى كورتىپى ئامرازەكان دەكتىپىت؛ چونكە (بە، كە، و، بەلام، چونكە ... تاد) كۆملە ئامرازىكەن لە زمانى كوردىدا چەند ئەركىكى وەك بەستەنەوە و وەستان و جىاڭىدەنەوە رىستە ... تاد. دەپىتىت)). [ئەممەد، 2013: 125] بۇ نۇونە:

4.1.4.1 زىرىنا ئامرازى پەيپەندى (كۆ) د رىستەپەنلىكىدايى

عاشق ئەون ھەردەم مرن چەند يەك د رەزمىن دلەرن
كەپىر ل دل من بېتن فەرياد ڏ دەستى فورقەت [ل 320]
د نىقە دىرا ئىكىن دا ئامرازى پەيپەندىا (كۆ) و نىشانى دەمىن نەوبىت بەردەوام (د)
پېكىھە د رىستى دا ھاتىيە زىرىن كۆ دىنەرەت دا پېندىفيه بېنى ئاوايى ھاتىبا گۇوتىن.
(عاشق ئەون كۆ ھەردەم د مرن) و ھۆزانىنى بەشىيارى ئەف زىرىنە ئەنجام دايىنە بېنى كۆ واتا يىلا ھۆزانى ھاتىيە زىرىن و بۈوپە ئەگەر ئىجانلىرىن و
بەرجەستەكەن زمانى.

2.4.1.4 زىرىنا ئامرازى مەرجى دناف رىستەپا مەرجى دا

ھەلبەت بۇ نىسالىدا رىستەيا مەرجى نىشانى مەرجى (ئەگەر) جەمەكى ئايىت دناف رىستى دا دەست نىشان دەكت؛ بەلى هەندەك جاران ھۆزانىدا بەبەست ئەۋى نىشانى دناف رىستەپا ھۆزانى دا لادەت و بى قىزىكى جوداھىن د ئىختىتە دنابەرا رىستەپا ئاسايى يىا مەرجى و رىستەپا ھۆزانى دا بۇ نۇونە:

مومكىنەك دى هەبن داكۆ گەلەب حاصل بىت

صەيد و ئىچىر كۆ نەبت تۈولەپىن صەياد دى جەكت [ل 81]

ھەرۋەك دىارە د نىقە دىرا دۇوى دا پېندىفي دەكت كۆ نىشانى مەرجى دناف رىستەپا لىكدايا مەرجى ل دەستپەنلىكا وى دا ھاتىيە زىرىن كۆ پېندىفي بۇ ل دەستپەنلىكا

• صەبر و قەرام كۆ بىر جەرك و جەگەر ھۇور دىك

قولى وەرەنگ كى دىك جان دىر و دل تەبال [29]
د نۇونەپا ئىكىن دا دەمىن ھۆزانىدا دېلىشىت (شىشا د ب مەش) (سوسن و سونبول ب سەما تىن) د راستىدا دۇو رىستە ھەمنە كۆ كارى ھەردۇو رىستەيان (تىن، ئانكۇ دەھىن)، بەلى د رىستەپا ئىكىن دا ھاتىيە زىرىن و ھۆزانىدا دۇو رىستە ئىتابىنە و داكۆ رىيگەن ژ دووبارەكەن پەيشا (تىن) بىكەت، كارى رىستەپا دەستپەنلىكىن زىرىيە، و د نۇونەپا دۇوى دا ژى ھەر دېسان و داكۆ نۇونەپا بەرى دەمىن دېلىشىت (جان دىر) و (دل تەبا) مەبەستا وى ل قىزىدا ئەھو كۆ (دل ژى تەبا (دەپلىما) دىر) بەلى كار ھاتىيە لادان. د نۇونەپىن سەرى دا (كارى) رىستى ھاتىيە لادان، زىدەبارى ئەقى چەندى كۆ ب چ رەنگەكى كارتىكىن ل واتا يىلا رىستى نەھاتىيە كەن ھۆزانىدا ئەقى چەندى كۆ ب چ رەنگەكى كارتىكىن ل واتا يىلا رىستى دا ھەزرا وەرگەر بۇ مەبەستىن دەرۋونىنى خۇ ئاراستەبىكەت و دەغۇنەپىن بەرەستت نەبۇونا كارى دەلىپەن دەكتە وەرگەر بۇ بەرفەھەكەندا واتا يىل مەبەستدار زىدەبارى بەرچاش وەرگەتنا كىشا ھۆزانى ئەف ھەلبىزلىرىن و رىز كۆن ئەنجام دايىنە و گۈنچاندىن رېتىم و مەبەستىن دەرۋونىنىن ھۆزانىنى شىعىيەتا رېتا ناخوپىيا ئىكىستى ب رىيکا لادان د ئاسىتى رىستى دا بەرجەستەكە.

2.1.4 زىرىنا (بىكەر) ئى رىستى

بىن ل سەر دىدەپەن مەلنى دايىن

خەلەپەيا صوفى يان منهەوەرەكە [ل 238]

د ئەقى نۇونى دا جەنەنەقى (تو) د ئەرکى بىكەر ئى رىستى دا ھاتىيە زىرىن و جەنەن وى ژى بىن دىارە كۆ پېندىفي بۇ بى قىزىكى بىت (تو بىن ل سەر دىدەپەن مەلنى دايىنە، تو خەلەپەيا صوفى يان منهەوەرەكە). دوو ئەگەر د زىرىنا كەرەستى رىستەپەن دا يىلا دىارە يى ئىكىن ژ بەر پاراستانا ھۆزانى و يىا دۇوى ب قەشارتنە بىكەر ئى رىستى جوانىيەك يىا دايىه رىستى بىخۇ و ھەماھەنگىكە ئى ل سەر واتا يىلا ھۆزانى دا بىن كەرى.

3.1.4 زىرىنا (بەرگار) ئى رىستى

ئەو شەپالا شوخ و شەنگە كافرا رۇزم و فەرەنگە

دامە بېر جوهىتكى خەددەنگە كۆشتم ب دۆخ [ل 107]
د نۇونەپا دىاركى دا د نىقە دىرا دۇوى دا جەنەنەقى (ئەۋ) و داكۆ بىكەر و جەنەن (ئەز) وەك بەركارى رىستى ھاتىيە زىرىن كۆ د بەرەت دا رىستە ب ئەقى ئاوايى

د نىقەدىرا ئىككى دا دوو رسته جىنگىرىپونە و دوو پەيپەن ھەف واتايىن (صەبر و قەرار) و (چەرك و جەگەر) ب ئەركى بەركارى ھەر دوو رستەيىن دىياركى هاتىئە دەستىشانكىن كۆ ب ژىرنا ھەر ئىك ژ پەيپەن ھەر دوو رستەيان واتايى رىستى نە د ھاتە گوھرىن؛ بەلكۆ ھۇزاڭانلىق ب مەبەست ئەف زىدەكەن ئەنجام دايە ھەم ژ بەر پىندىۋاتىيا كېشى و ھەم ب مەبەستا جوانكىنا دەرىپىنى و سەرخ دانا وەرگىرى بۇ واتايىن مەبەستدار لادان ب رىپاكا زىدەكەن ئەنجام دايە.

3.2.4 زىدەكەندا ھەفالكارى رىستى

دوور بوم ژ وى رەفت و چۈونى وان عشوهيان گوفت و كەنى

ناین ب جەھقان من دىنى فەرياد ژ دەستى فورقەن [ل 318]

د نىقەدىرا ئىككى دا ھەر دوو پەيپەن، (رەفت و چۈون) ب ئەركى ھەفالكارى چواپىدا رىستى هاتىئە بكارھىيان و پەيپەن زىدە بكارھاتىيە و ب نەبۇونا ھەر ئىك ژ ئەوانان واتايى رىستى نە دەھاتە تىكىدان؛ بەلنى ژ بەر پىندىۋاتىيا كېشى و سەرواپا ناقىن داقىبەرا (چۈونى، كەنى و دىنى) دا وەسا د خوازىت كۆ پەيپەن (چۈونى) بكارھىت؛ بەلنى ب نەبۇونا (رەفت) لەنگىيەك دەكەفيتە د كېشا ھۇزاڭان دا و ھۇزاڭانلىق ب مەبەست ئەف پەيپەن بكارھىتايە كۆ پەن جەختىيەتە ل سەر لايەن دەللاپى رىستى و ھەقكۇنچاندەن كۆ داقىبەرا بىنائىتىپىنى و دەللاپى ھۇزاڭان دا دروست بكمت.

4.2.4 زىدەكەندا كارى رىستى

غەرقى بوم ئەز د غەما عشقى د وەقتى سەھەرى بۇو [ل 297]

كۆ تەجەللائىن جەمالى ئەز مېلائى بەشەرى بۇو [ل 297] د نىقەدىرا ئىككى دا كارى رىستى د دەمنى بۇورى دا ئاكىو كارى بىن ھىزى ئەمىن بۇورىنى دەپتى دەھىتە كۆتن و (بۇو) يا دووئى يا زىدەيە و د بەرەت دا ب ئەقىي رەنگى دەھىتە كۆتن (ئۇز د غەما عشقى د وەختى سەھەرى غەرقى بوم) و ب ژىرنا (بۇو) يا دووئى چ كارىكەرلە خۇ د راماپا رىستى دا نەدكى بەلنى زىھر پاراستنا كىش و سەرواپا ھۇزاڭان، ھۇزاڭانلىق ب زىدەكەن ب فەر زانىيە و ئىخسەتىيە د پشت ھەفالكارى دەمى د رىستى دا.

5.2.4 زىدەكەن (ھەفالناف) ئى دناف رىستى دا

- پىس و خەراب و زىشت و عار ما ئەو ب خەملەن تىنە كار ئى د قەيدى لېسى نە دېپار حوبى ب خوھ داشى نەدا [ل 48]

- خۇون ژ دل جو جو رەوان قى وەك عەقىق و ئەرغەوان قى

پارستى دا نىشاندا مەرجى (ئەگەر) هاتبا گوتىن ، بىشى رەنگى (ئەگەر صەيد و ئىچىر كۆ نەبت).

3.4.1.4 ژىرنا ئامرازى پەيپەندىن (و)

ئامرازى پەيپەندىا (و) رۇلەكى مەزىن دىگىرىت بۇ تىك گەنيدان داقىبەرا دوو رىستەيىن كۆ ژ لاي واتايى قە تاماكەرىن ئىككىن و ھۇزاڭانلىق د زۇرىپەرى جاران دا ب مەبەست ئەقىي ئامرازى داقىبەرا رىستەيان دا لاددەت داكو زمانى ھۇزاڭان ژ زمانى ئاسايى دىر بىكەفيت و ئەوى ياسايىن ژناش دېت و دېتە ئەگەرىن سەرخىدانى بۇ غۇونە:

ژ ئەزىز عاقبەن كار كۆ مەعلوم نەبت

جامى مەى نۇوشە ژ تەقدىر و موقەددەر مە كەبەحپ [ل 89] ھەروەك دىارە د نىقەدىرا دووئى دا پېشى رىستەيا (جامى مەى نۇوشە) ئامرازى پەيپەندىا (و) هاتىئە ژىرنا و پىندىۋى بۇو ھۇزاڭانلىق كۆتكىبا (و ژ تەقدىر و موقەددەر مە كەبەحپ).

2.4 زىدەكەن

ئەف تەكىيەك بەروقاڭى تەكىيەك ژىرنا كۆ دەقىرەدا لادىئىن زمانى ب رىپاكا زىدەكەندا ھەندەك كەرسەتەيىن زمانى دناف رىستا ئاخشىتىن دايە كۆ ((پىويسىت نىن لە ناو دەقە كەمدا دووبارە بىنەو كە ئەمەش زۇر جار بۇ مەبەستى دووبات كەنەوە دەبىت ياخود تىك دانى رۇنانە كەمەي تا وەكۆ بەم شىۋىيە بەر جەستە كەنەوە كە ئەنجام بىدات)). [عبدوللا، 2008: 140]

1.2.4 زىدەكەن (كارا) ئى رىستى

كان ب گەوهەر چ بكت گەوهەر ئەگەر پاك نەبت تو بەصىرهەت تە نەبت سىرەق ئەجداد دى چ كەت [ل 81] ھەروەك د نىقەدىرا دووئى دا دىارە كۆ ھەنەقى (تو) ب ئەركى (كارا) ئى رىستى دووجاركى ب شىۋىي ھەنەقى (تو، تە) بكارھاتىيە و ھۇزاڭانلىق ب ئەقىن دووبارە كەنەوە دووجاركى جەختى د ئىخسەتە ل سەر ئەركى (كارا) ئى رىستى و زىدەكەن دروستكىرە.

2.2.4 زىدەكەن بەركارى رىستى

صەبر و قەرام كۆ بىر چەرك و جەگەر ھۆور دىك ۋۇلىنى وەرەنگ كى دىك جان دىر و دل تەبال [ل 29]

زىك جودا بىكت و مىكانيزما پىش و پاشكرنا رەگەزىن زمانى سىمايەكى تايىت د بهخشىتىپە پېقىن ھۆزانى كۈدىتىپە ئەگەرى دروستكىرنا لادانى د ئاستىنى رىستىن دا، واتە ((پاپاش و پىش خىستان لە شىۋاۋە كونەكانى شىعرە كە سىمايەكى تىر دەداتە زمانى شىعر تا شاعير بىكتە ئەم مەبەستە كە لە پىشەمى شىعر دا دەيەوى يىكلانى كە زىياتر بۇ پىداڭتىن لە سەر واتا و مەبەستە سەرەكىيەكە و بۇ زىياتر كارىگەرى ورۇزانىن)). [قادر، 2012: 139] د ھۆزانىن جىزىرى ژى د ئەمە پىش و پاشكردنە، ئەوا كۆل ژىئىر كارىگەرلە رېتى بەرھەم ھاتىيە؛ مەبەستىن دىيار و بەرچاقىن دەرونىي ھۆزانشانى ژى دەگەل دىياربۇونىن بۇ گۈنۈ:

1.3.4 پىش خىستان و پاش خىستان دوو كەرسىتىن دىيارىن رىستى

1.1.3.4 پىش خىستان بەركارى و پاش خىستان بەركارى

د سىستەمنى رىزمانا كۆردى دا ھەمى دەمان بەكەر ل دەستپەنگە رىستى دا دەھىت و ئەگەر بەركار ھەبىت دى كەفيتە پىشتى بەكەرلى، بەلى ھۆزانشان ب مەبەست جەنى ئەقان دوو كەرسىتىن زمانى دەگەرەت.

جانى خۇ مە كە دانە و داما كۆ فەدایى

ئاهو صەفت ئەو بىن حەسيا راھىن خەتا گىرت [ل 77]

ھەر وەك دىارە د نىقەدىرا ئىكى ژ ھۆزانى (جانى خۇ، مە) دا جەنى بەكەر و بەركارى ھاتىيە گوھرىن و پىندىپۇ ھۆزانشانى كۆتنا (مە جانى خۇ كە دانە) و ئەگەر ژى دىارە كۆ زىلى پاراستانا كىشا ھۆزانى قىايە مەبەستا دەرۋونىا خۇ ژى پىن نىشان بىدەت ئەۋۇزى ب رىيَا نىشاندانا پەيشا (جان) كە ئىخستىيە بەرى كاراپىن رىستى دا.

2.1.3.4 پىش خىستانكارى و پاش خىستان بەركارى

ژەھەر بى داغ و بى دەردى مە پورسۇن مەنھەتا عشقى

چ زانى بى خەبەر ئازان دلى داغ و كەسەر تىدا [ل 34]

د نىقەدىرا ئىكى ژ ھۆزانى كارى رىستى (مەپورسۇن) ل پىش بەركارى رىستى (مەنھەتا عشقى) ھاتىيە كۆ دېنەرەت دا پىندىپە كار پىشتى بەركارى بىت ئانكوب ئەقى رەنگى هاتبا گوتىن (ژەھەر بى داغ و بى دەردى مەنھەتا عشقى مە پورسۇن)؛ بەلى ھۆزانشانى ژ بلى پاراستانا كىشى قىايە سەرنجا وەرگەرلى بۇ ئەقى پاش و پىشىكىنى ژ پاكىشىت.

3.1.3.4 پىش خىستانكارى و پاش خىستان ھەئالكارى

ترسم موختالىف بادەت زولفىن د دۆزرا جەھەن

لى ژ دەست سەلوا جوان تى ئەو شەپالا شەنگ و شوخ [ل 107] د گۈنۈنەيا ئىكىن دا پەيپەن (بىس، خەراب، زىشت، عار) وەك ھە فالنانىنى رىستى هەتا رادەيەكىن ئىزىزىك ھەف واتاپىن ئىكىن و ھۆزانشانى زىدەكىن ئەنجام دايە ئانكوب (بىس و خەراب) و (زىشت و عار) ھەر ئىك ژ ئەمان پەيپەك ھاتبا ژىپەن واتاپا رىستى نە د ھاتە تىكىدان و د گۈنۈنەيا دووئى دا ژى دەمىن بەحسى جوانىا (سەلوا) يىن دەست ساللوخەتىن (شەپال و شەنگ و شوخ) ژى وەك ھەف واتاپا (جوان) بكارىھىنەيە و زىدەكىن د ھە فالنانىنى رىستى دا ھاتىيە دىتن و ئەف زىدەكىن ژلايەكى شە ژىھەر پىدىۋاتىيا كىشا ھۆزانى يە و ژلايەكى دېتىقە بۇ سەرخ راکىشانى وەرگەرلى بۇ پەيپەن دىاركى چ ژلائىن موسىقىا دەنگىن (ش) د پەيپەن (شەپال، شەنگ، شوخ) و چ ژلائىن رامانىن مەبەستدارىن ھۆزانشانى ئەف زىدەكىن ئەنجام دايە و د سەرچەم ھۆزانىن جىزىرى دا ھەبۇنە پەيپەن ھەف واتا كۆ ھەر ئىك ب ئەركىن جودا جوداپىن دناف رىستەيان دا دېنە ئەگەرى ((سازكەنلىنىكى واتاپى ناوهكى كە زىياتر ئىستاتىيەكى شىعرە كە بەرزەكەنەو)). [مشەختى، 2011: 234] و ئەف ھەمى ھەقگۈنچانى دنافبەرا رېتى و دەلامەتا ھۆزانى بىخۇ دېتىه ئەگەرى ئافاڭىندا شىعىرييەتا تىكىسىتى.

3.4 پىش و پاشكرن (Hyperbaton)

پىش و پاشكرن ئانكوب پىنگۈھارتا جەھىن ئاسايى يىن ھەندەك كەرەستەپىن رىزمانى دناف رىستى دا، واتە ((ئەو رەگەزانە لە جىنگىكى خۆيان دەجولىن و دەخربىتە شوتىنى ترەوە، جا جولانەوە يَا بەرەپەن بەرەپەن باش)). [اگەردى، 1979: 56 - 57] و ئەف پاش و پىشىكىنە ل دەپەن حەزا ھۆزانشانى دەھىت ئەنجامدان و ((ھۆزانشان تىدا پىنگىرى ب ياسا و دەستورىن رىزمانى ناكمت، بەلكو بەرۋاچى ئىيەكىن، ئەو ب شەكىندان و لادانىن وان ياسايان رادىت، ئەقە بىخۇ ژى ئازادىا وى د رەفتاركىزىدا دىاردەكەت)). [اپېلى، 2007: 293] ئەف گوھرىنە جەھىن كەرەستەپىن زمانى دشىت ((ھەنەزىيەتكە سەرکەفتى د يىاشى شىعىرييەتى و كەھىشتن ب بەرچەستەكەندا زمانى دروست بىكت كۆ د راستىدا ھۆزان د شىياندايدا ياساپىن رىزىكىنى تىك بەدەت و دەرىپەنەكە شىعىرييەتى بەرھەم بىنەت و داهىنەن بىكت ئەۋۇزى ب رىيَا زانىنا تايىمەندىپىن، ئەو ئەۋۇزى و پىنگەكە بۇ دروستكىرنا داهىنەن د بوارى زمانى دا)). [اگەرچە، 1397: 508] ھەلبەت د ھۆزاندا كلاسيكى دا ژىھەر پىدىۋاتىيەن كىشا ھۆزانى و ب بەرچەف وەرگەندا ئەۋاپىن مەبەستدارىن ھۆزانشانى دكاريت رىستەپەك ئاسايى ژ رىستەپەك ھۆزانى

د ئەقى دىبىرا ھۆزانى دا نېغەدىرلەيىكى بىكارى (كۈشتىنە) دەستپېتىكىرىيە كۆ دېنەرەت دا ياسايسا گىشى يى زمانى كۈردى دا ھەمى دەمان كار د كەفيتى دوماهىكى رىستى و رىستە ژ لايى رىزكىنى بىنى رەنگى يە (شىرىن لەپىن ئەم كۈشتىنە) ((ئەم) روز و شەنبى تەھلىكىشىن) و د نېغەدىرلە دووئى ژى دەمى ھۆزاناشن (ناڭم) دېنەت، د قىرەدا ژى كار كەفيتى د دەستپېتىكى رىستى دا و پىندىقى كۆتبىا ((ئەز) ژ دل ھېنى باوھرى ناڭم).

2.1.2.3.4 ۋېش خىستىنە بەركارى

شەرىيەتا لام و بى يان ئەز ب حەياتىن نادەم [ل 183]

بادىيە لەعىنى ب ئافا قۇلومانق نادەم [ل 183] د ھەردوو نېغەدىرلىن ھۆزانى دا، ھۆزاناشن ب شىيەۋەيەكى سەرخ راكىش د دەرىنەن (شەرىيەتا لام و بى يان) و (بادىيە لەعىنى) كۆ ھەردوو ب ئىيەك مەبەست (ليغ) بكارهاتىنە كۆ د رىستى دا ب ئەركى بەركارى رادىن ب مەبەست ل پېش كەرەستەبىن دېتىر ئىخسىتىيە و ۋىيەتىيە ب ئەقى رەنگى سەنگ و بەيا واتا يە ماھىەتدار بىنى يىشان بىدەت، ب تايىەت كۆ ھەردوو نېغە دىران دا كارى (نادەم) پىر ب رۆلۈن جەختىرىنى رابووې، بىلەن ھەر چاوا بىت ئەف ۋېش خىستىنە زىلى پاراستىنە كىشا ھۆزانى، جەختى ل سەر مەبەستا دەرروونىا ھۆزاناشنە ژى كەرەستەبىن دېتىر ئەقى كۆ د ئەنجام دا لادان بەرھە مەھىيەت.

3.1.2.3.4 ۋېش خىستىنە ھەفالكارى

جارەك تو نەقەرەدەل مە مىسکىن و غەربىيان

بەرده تو ز حەبىسى و ز زىنانى دەرىنە [ل 243]

د قىرەدا ھەفالكارى چەندايەتى (جارەك) هاتىيە دەستپېتىكى رىستى دا و يا دروست ئەوه گۆتبىا (تو ل مە مىسکىن و غەربىيان جارەك نەقەرەدە) ئانکو ھۆزاناشن ۋىيەتى ب رىيکا ئەركىن ھەفالكارى رىستى جەختى يېخىتە ل سەر پەيشا (جارەك) و وەك چارەسەرىيەكى دېنەت كۆ ب تىن (جارەك) (نەقەرەنە) يارا ھۆزاناشن بۇ وى يَا كېنگە و ئەو ژ ئېش و نەخوشىيان ئازاد دېيت.

2.2.3.4 پاش خىستىنە ب مەبەستا دىياركىنى

د قىرەدا بەرۋاڙى تەكىنكا بەرى نوکە كەرەستەبىن دەمىنلى دوماهىكى رىستى دا دەھىتە جېنگىرلەن كۆ دېنەرەت دا نە جەنى وى يى دروستە و ئەقى پاش خىستىنە بۇ مەبەستا جەختىرن و سەرخ دان بكاردېنەت.

1.2.2.3.4 پاش خىستىنە (كارا)يىن رىستى

راكت قىام وى ساھەق عالەم بىت زىز و زەبەر [ل 121]

مېلى گوپىن تە روان نالە ژ دل تىن مىسکىن ئەم نىزانىن تو چرا ھەر وە دنالى شەب و رۆز [ل 130] د نۇونەيَا ئېكىن دا جەنلى ھەفالكارى چەوابى و كارى رىستى هاتىيە پىنكەوارتن و د بىنەرەت دا پىندىقى هاتىبا گوتون (عالەم زىز و زەبەر بىت) و د نۇونەيَا دووئى و د نېغەدىرلە دووئى دا ژى ھەر ب ئىنگى جەنلى ھەفالكارى دەمى و كارى رىستى هاتىيە پىنكەوارتن كۆ دېنەرەت دا پىندىقى هاتىبا گوتون (تو چرا ھەر وە شەب و رۆز د نالى); بىلەن ھەر دەنەرە كۆ دىيار ھۆزاناشن ئەف ھەلپەرەتتە و رىزكەنە ل دوېش خواستىنە كىش و سەرواپا ھۆزانى ئەنجام دایە و د ئەنجام دا شىعىريتە رېتى ب شىيۇى لادان د پېش و پاشكىنە چەنن دروستى دوو كەرەستەبىن زمانى پىتكەوارتىيە.

2.3.4 ۋېش خىستىنە و پاش خىستىنە ب مەبەستا دىياركىنى (لوتكەكىن)

سېجايەكىن دېتىر لادان يە كۆ ھۆزاناشن ب رىيکا پېش خىستىن يان پاش خىستىنە كەرەستەبىن دېتىر ھۆزاناشن ئەقى تەكىنلىكى بكاردېنەت ((بۇ مەبەستى زەقكەردنەوە و سەرخ جەنكەنە ئەشكەنە خۇينەر و جەختىرىنىدەن لە سەر ئەو واتا و مەبەستە ئامانجىيەتى)). [ئەممەد، 2012: 134] و د ئەقى پاش و پېش كەن بۇ دىياركىنى كارىكەريا كىش و سەرواپا ھۆزانى ئەگەر كەن سەرەكىيە؛ بىلەن ھۆزاناشن ب بەرچاۋ وەرگەرتىنە ئەقى يەكىن جوانىيەكى د بەخشىتە ھۆزانى و مەبەستا دەرروونىا خۇ ژى دېيىختە دەگەل ئەۋى سىاپاق دا، و د ئەنجام دا بەها و شىعىريتە رېتىا ھۆزانى ب رىيکا ئەقى جورە لادان بەرجمەستە دەكتە. ئەف سېجايە ژى ب دوو شىيۇپايان دەھىتە دىياركىن.

1.2.3.4 ۋېش خىستىنە ب مەبەستا دىياركىنى

د ئەقى تەكىنلىكى دا كەرەستەبىن دېتىر كەرەستە ئەزىزمانى د پەستى دا دەستپېتىكى پەستى دا دەھىد كۆ د بىنەرەت دا ئەو دەستپېتە كەرەستە ئەزىزمانى د روستى كەرەستى ئىنەن؛ بىلەن ھۆزاناشن بۇ سەرخ راكىشاندا وەرگەرى ئەف ۋېش خىستىنە ئەنجام دایە بۇ نۇونە:

1.1.2.3.4 ۋېش خىستىنە كارى

كەرەستە ئەم شىرىن لەپىن تەھلىكەشىن روز و شەنبى كەر ئەز بىيەن ئەو ب خودىن ناڭ ژ دل ھېنى باوھرى [ل 317]

گۈورىم ب دل و پەيرەۋى موسايىم ئەز

بىٽتەو و كەرسەتكان بىكىرەتتەو بۇ رىزىيەندى بىنەرقى خۇيان)). [ئەممەد، 2012: 136] و ب هېبۇونا ئەقىنى سېچىنى جوانى و چىزەكا تايىيت ب ھۇزان دەھىتتە دان و جىاوازىيەكا زۆر دناقىبەرا دەرىپىنا ئاسايى و دەرىپىنا ھۇزانى دا دروست دىيت، بۇ نۇونە:

پۇر من ژ قىنى چەرخى مەلا كىشانە ئافات و بەلا ئەبلەھ دىيىم وى ھەلا ھەر چى ژ دل بت يارى چەرخ [ال 106]

د نىقە دىيرا ئىككى رىزىيەندىيا پىنگەتەندا رىستى ھەمى ھاتىيە تىكىدان و چ كەرسەتكە يەك ب دروستاتە د جەھى دروستى خۇ بكارەھاتىيە و د بەرەت دا پىندىشى بۇو بىقى ئاواپىن ھاتىبا گوتىن (مەلا، من ژ قىنى چەرخى پۇر ئافات و بەلا كىشانە) و د نىقە دىيرا دووى ژى ھەتا رادىيەكى تىكىدان ھاتىيە دروستكىن و بىقى رەنگى رىزىيەندى دەھىتتە راستىڭىزىن (ھەلا وى ئەبلەھ دىيىم ھەرچى ژ دل يارى چەرخ بت). د دەمىن دروستكىندا رىزىيەندىيا كەرسەتكە يان واتاپا رىستى ب باشى دەھىتتە دىياركىن.

لادان دئاسىتى رىستەپى و د پىنگەتەندا ھۇزانىن جىزىرى دا روپەرەكى بەرفەھ بخۇقە كىتىيە و دىيار بۇوە كەھۇزانىنى زىلى بەرچاپ وەرگەتنە كىشانە ھۇزانان عەرۇزى و ب ھارىكارىيا مېكانيزملا لادانى نېتىيەن دەرونپا خوب باشتىن شىيە بۇ وەرگەنى يىشاندىابەن ب رىكى گورانكارى كىن د سىيىستەمىن رىيكتەندا رىستەپى دا چەندىن تەكىيەك بۇ ئەقى مەبەستى دىياركىيە كۆن تەبتىن زمان ھۇزانى ژ زمان ئاسايى جودا كىيە و ئەف ھەلبىزارتەنە بۇوە كەھەنگى تىكىدان واتاپىن، بەلكو بۇوە ئەگەر ئاپارىدا زىنەتىرا ھۇزانى و سەرنجا وەرگەنى پتىر بۇ چاوانىدا دەرىپىن ئەگەر ئاپارىدا راكىشایە و كارىگەرلەنەن دەرىپىن ئەقى دەنەنەن ئەنچامان بىقى رەنگى خوارى :

- لادان ئىنچىكى ژ كارىگەرلىرىن رىكىن بەرچەستە بۇونا زمانىيە د ھۇزانى دا كۆن
- گەلەڭ ژ ھۇزانىنىن كلاسيك و نوى مفای ژى وەرگەتىنە و مەلائى جىزىرى ژى ب ھارىكارىا ئەقى هوکارى و پىنخەمت پاراستىندا رىقىا ھۇزانى د چارچوقةيىن كىش و سەرواپىن، مفایكى زۆر ژى دىيتە و جوانى و سەرنجەكە تايىيت بۇ شىعىرييەتا ھۇزانىدا خوب دروست كىيە.
- د ئاستى دەنگى دا ھۇزانىنىن جىزىرى د دەم و جەھىن دروست و گۈنجەپىن و زېمىر ھەفسەنگ راكىتنە كىش و سەرواپا ھۇزانى ، لادان ئەنجام دايىه

5. ئەنجام

لەدۇماھىكى ئەقى كۆلەنە خوب دەگەھىنە ھەندەك ئەنچامان بىقى رەنگى خوارى :

- لادان ئىنچىكى ژ كارىگەرلىرىن رىكىن بەرچەستە بۇونا زمانىيە د ھۇزانى دا كۆن
- گەلەڭ ژ ھۇزانىنىن كلاسيك و نوى مفای ژى وەرگەتىنە و مەلائى جىزىرى ژى ب ھارىكارىا ئەقى هوکارى و پىنخەمت پاراستىندا رىقىا ھۇزانى د چارچوقةيىن كىش و سەرواپىن، مفایكى زۆر ژى دىيتە و جوانى و سەرنجەكە تايىيت بۇ شىعىرييەتا ھۇزانىدا خوب دروست كىيە.
- د ئاستى دەنگى دا ھۇزانىنىن جىزىرى د دەم و جەھىن دروست و گۈنجەپىن و زېمىر ھەفسەنگ راكىتنە كىش و سەرواپا ھۇزانى ، لادان ئەنجام دايىه

ئائىمەش پەرەسىنى نۇورى تەجەللەيم ئەز [ال 124]

د ئەقى نۇونە يَا ھۇزانى دا (كىارا) يې رىستى جەنەنەقى (ئەز) ژالىي ھۇزانىنى فەھاتىيە پاش ئېيختىن و يا دروست ئەو گۇتبىا (ئەز ب دل گۈورىم و پەيرەۋى موسايىم) و ھەرمەسا د نىقە دىيرا دووى ژى ب ئەقى رەنگى ھاتىبا گوتىن (ئەز ئاتىش پەرەسىنى نۇورى تەجەللەيم) و ب ئەگەر ئاپاش خستىن بەكرى ۋىباھى جەختىيە يېخىتە ل سەر ئەقى كەرسەتكە و سەرنجا وەرگەنى بۇ واتاپا مەبەستدار راكىشىت كۆزلىي پىنچەتەندا كىش و سەرواپىن، لايەن سېجانىتىكى يَا ھۇزانى ژى پەيامدا خۇ پىن بەرچەستە كىيە.

2.2.2.3.4 پاش خستىن (بەركارا ئەز)

مەحبووب ب جاما پۇر گولاف كەركىل من جەرگ و هناف

زەھرا ھەللا ب بو دناف لەو ساق ئەم جوللا ب دا [ال 27] د نىقە دىيرا ئىككى ژ ھۇزانى (جەرگ و هناف) د ئەركىن بەركارى رىستى و ل دوماھىكى رىستى ھاتىيە دىياركىن كۆزلىي بۇو ب ئەقى رەنگى ھاتىبا گوتىن (مەحبووب ب جاما پۇر گولاف جەرگ و هناف ل من كەركى) و سەرنجا وەرگەنى بۇ ئەو تىشى كەركى راكىشىيە و ب رىكى پاش خىشىتى لادان د ئاسىتى پەستەپىن بەرھەم ئىتايە.

3.2.2.3.4 پاش خستىن (ھەۋالكارا ئەز)

مە تەممەندا ژ نەسیم خاڭى رەھى كەن

بىن بىكىن دىيدە و دل نورانى [ال 264] د نىقە دىيرا دووى دا پەيپەن نورانى وەك ھەۋالكارى چەوانى د رىستى دا ھاتىيە پاش خستىن. ھەرۋەك دىيار ھۇزانىنى د يېش و پاش خستىن كەرسەتكەپىن سەرەكى بىن رىستى ژى ل دوپەن پىنچەتەپىن ھۇزانى، زمانەكى ھۇزانىنى ناوازە دايە پەيپەن ھۇزانى خۇ و ب رىكى لادان شىعىرييەتا رېقىا ھۇزانى د ئاستى رىقىا ھۇزانىدا خۇ ھۇزانى دا دىيار و بەرچەستە كىيە.

4.4 گوھرىن و تىكىدان بىنلىق رىستى

د ئەقى لادان دا ھۇزانىنىن رىزىيەندىيا سەرچەم كەرسەتكەپىن رىستى ئەوا ل سەر شىۋاپ و ياساپىكى جىڭىز دروست دىن تېك دەدت و ب رىكى ئەقى گوھرىنى ((خوينەر پۇوە رۇوە پۇنان و پىنگەتەندا نامو دەپتەوە، كەپىشتر نەيىستوو و نەبوبە، بۇيە بۇ تىكەپىشىن لە واتاپى دىر .. ھەول دەدات زىاتر لەو بونىانە ورد

12. عەبدوللا : عەبدولسلام نەجمەدين، 2008 ، شىكىدنهۇدى شىعىرى لە رۇوى زمانەۋايىھەو، چاپخانەي ھەولىز .
13. قادر خازىزاد عەلى(د) ، 2012 ، زىنلى شىعىرى حاجى قادرى كۆپى و مەحوى و شىعى رەزاي تالەبانى ، چاپخانەي حەجي ھاشم ، بلاوکارەكەنى ئەکادمیي كۆردى ، ھەولىز .
14. كەنەپى: دىلىز سادق ، 2009 ، ھەندى لادانى زمانى لايى سى شاعىرى نۇتخوارى كۆرد ، چاپا ئىتكىن ، چاپخانا خانى ، دھوك .
15. گەردى : عەزىز، 1979 ، روانىتىنى لە ئەدبى كۆردى دا ، بەرگى سى يەم ، واتاناسى ، چاپخانەي كاكەمى فەللاخ ، سليمانى .
16. محمدەم : ئاريانا ئېبراهىم(د) : 2011، شىۋاۋە ئەدبىيەكەنى رۆزئامەي خەبات- ، 2003) ، چاپخانەي رۇشىبىرى ، بەرپۇرەيەق بلوڭدەھەو، ھەولىز .
17. مشەختى: كەمەران ئېبراهىم (د)، 2011، سىجىولۇشىز زمانى سوفىگەرى لە شىعىرەكەنى مەلائى جىزى دا ، چاپا ئىتكىن ، چاپخانا خانى ، دھوك .
18. مەلارادە: رىتوار مەممەد (د) : 2019 ، شىۋاۋە ئەدبىدا ھېلى شىۋاۋىنى گىشتى لە (دەق شىغىرى ، جىزىك ، رومان) دا ، چاپى يەكەم ، دەزگەن ئاۋىر ، ھەولىز .
19. نېھىل: نعمت الله حامد : 2007 ، شىۋاۋەگەرى تىزۈرى و پۈركىش ئەكىنچە دىيانىن ھۆزانى دا ، چاپا ئىتكىن ، چاپخانا حەجي ھاشم ، ھەولىز .
20. يەعقولۇي: عەبدۇلخالق، 2006، دەنگى بولۇنى دەق، ب.ج.چاپخانەي راز، چاپ و بلاوکدەھەو و وزارقى رۇشىبىرى ، سليمانى .
21. يەعقولۇي: عەبدۇلخالق، 2008 ، لە كۈلتۈرمە بە ئەدبىيات ، چاپى يەكەم ، دەزگەن ئاراس ، ھەولىز .

2.1.6 ب فارسى

- 1 دېھىز، دىۋيد و دېكىران: 1394، شىوهەتى نەددى ئەدبى ، تۈزۈم : محمد ئەنلىي صدقىقانى ، دەلەمىسىن يۈسۈنى ، چاپ ھەفتى ، انتشارات عەلى ، تېھران .
- 2 صفوى : كۆرش، 1394، از زيانشاسى بە ادييات ، جىلد اول ، چاپ پەنچم ، پۇوششىكە فەرنەنگ و ھەزىسلىق ، چاپ اندىشە ، تېھران .
- 3 على پور: مەسىكى ، 1378، ساختار و زبان شعر امروز ، پۇوششى در واژگان و ساخت زيان شعر معاصر ، چاپ اول ، انتشارات فەدوس بېھران .
- 4 كەتكى : محمد رەچا شەفيقى ، 1384 ، موسيقى شعر ، چاپ هەشتم ، چاپ نەقش جەمان ، موسسه انتشارات يەگام ، تېھران .
- 5 كەردىچە: بىلە، 1397، زيان شعر امروز دىنلىي واژەھا ، موسيقى شعر جىلد 1 ، چاپ اول ، موسسه انتشارات نەگاه ، تېھران .
- 6 مدرسى : فاڭمە(د) ، 1395 ، فەرنەنگ توصىيە نەددى و شەرىھەتى ئەدبى ، چاپ دوم ، پۇوششىكە علوم انسانى و مەگالات فەرنەنگ ، تېھران .

2.6 نامىن ئەکادمىي

1. عبد الرحمن : شەقان جرجىس : 2020، بىنالىق ھونەرى د ھۆزانىن (مەلائىلا مەشەختى) دا ، ناما دىكوراپى ، كۆلىزى زمان ، زانكۈي سەلاحىدىن ، ھەولىز .
2. نعمە: زەيان صىرى ، 2015 ، رۆزلى لادانىن روانىتىنى د شىعىرەتا ھۆزايىدا ديوانا (ئەممەدى خانقى) وەك نۇونە ، ناما ماستەرى ، فەكلىتىا زانستىن مەرقاپىقى ، سکولا ئادانى ، زانكۈيا دھوك .

3.6 گوچار، ب زمانى فارسى

1. سەعودى: فەزان، 1376، ھەنچارگۈزى در شعر سەھراب سېھرى، فصلنامە مەركى تەحقىقات فارسى ایران و پاکستان، شىمارە 56
2. نوروزى: زىنب، 1389، ھەنچارگۈزى در خمسو شاشى، فصلنامەي علمى پۇوششى زيان و ادييات فارسى، شىمارە 17.

ئەۋزى د كىيمىكىن يان زىيەدەن بان گوھەن بان پىنگىگوھارتىدا دەنگان دناف پەيغان دا و شىعىرەتا لادان د ئاسىتى دەنگى دا ب ھەشىيارى و ھۆپىرىنى يەكا زۆر ب سەركەفەتىنە دناف ھۆزانىن خودا پەيرەو كەپىنە ھەرۋەسا شىعىرەتا لادان د ئاسىتى دەنگى دا د خزمەتا شىعىرەتا رېتىپىا ھۆزانى دا بۇوە.

- بكارىئىانا دروستا لادانىن پەيغان دەكەل چىز و دىتنەكا ھونەرى داهىنەنەكا شىعىرەتى ب ئەنخام دەكەھىنەت كۆھۆزانشان جىزى دا رىيەكەن بەيەن و بەرچاپ و ھەرگەتن و پاراستنا كىش و رېقا ھۆزانى بەيەكى ھۆنەرىن بەرز ب رىيەكەن شىعىرەتى دايە ھۆزانىن خۇ .

- لادان د ئاسىتى رىستەتى و د پىنگەنەتا ھۆزانىن جىزى دا روبەرەكى بەرفەن بخۇقە كەرتىيە و دىيار بۇوە كۆھۆزانشانى زېلى بەرچاپ و ھەرگەتنە كىشا ھۆزانى عەرۆزى و ب ھارىكاريا لادان بۇوە ئەگەر ئەنچەنەن زېدە ترا ھۆزانى و سەرنجا و ھەرگى پەتىر بىرچاپ دەرىپەنەن راکىشايە كۆھۆزانشانى زېدە ترا ھۆزانى تەكىيەكان ز لايى خۇقە دىاردە يە شىعىرەتا ھۆزانى مسوگەر كەيە.

6. لىستا ئىندرەن

1.6 پەرتۈك

1.1.6 كۆردى

1. ئەمەم: شۇرۇمشقان عادل، 2012، زماشانىا تېكىستى، چاپخانا ھەوار ، رېتەپەرەي گىشتى ياكەھەنەن و چاپ و بلاقىرىنى ، دھوك .
2. ئەمەم: ناسەفە محمدە(د) ، 2013 ، لادان لە شىعىرى ھاوجەرخى كۆردىدا ، چاپخانە حاجى ھاشم ، بلاوکدەھەو ئەکادمیي كۆردى ، ھەولىز .
3. ئەمەم : سافىھە محمدە ، 2014 ، شىۋاۋىز شىعىرە كۆردىيەكەنى بېرىمال مەمۇود ، چاپى يەكەم ، چاپخانەي رۇزەھەلات ، يەكىتىن نۇسەرانى كۆرد ، ھەولىز .
4. بودوخە : مسعود (د) ، 2009 ، شىۋاۋە ئەدبىيەنى تەنەتەنەنە كەنى شەرىپەتەنەن وەرگەنەنى د. صافىھە محمدە ئەمەم ، چاپى يەكەم ، بەرپۇرەيەق بەرگەنەنەن كەنى كەتكىيەكان ، كۆرسەستان .
5. جىزى: 2000 ، ديوان، بەرھەقىكەن و قەزىاندا تەحسىن ابراهىم دوسكى ، چاپا يەكىن ، چاپخانا ھەوار ، دھوك .
6. چالى: شەعبان، 2008، شىۋاۋىز شىعىرى جىزى ، چاپا ئىتكى ، چاپخانا حەجي ھاشم ، دەزگەنەن سېپىز ، ھەولىز .
7. حوسىن: ھەيدارى (پ.ى.د) : 2007 ، دەرۋازەپەك بې رەخنەنى ئەدبىي كۆردى .
8. خۇشناو: ھەيمىن عۆمەر، 2010، شىعىيەق دەق چىروكى كۆردى، چاپ يەكەم ، چاپخانەي روشنېپەرەي ھەولىز .
9. دەشتى : عوسان (د) ، 2012، لە بارەي بىنالىق زمان و شىۋاۋىز شىعىر ، چاپخانە حاجى ھاشم ، بلاوکدەھەو ئەکادمیي كۆردى ، ھەولىز .
10. سەعىد : ناز ئەممەد، 2013 ، لادان لە شىعىرى لەتىف ھەلمەت دا ، چاپ و بلاوکدەھەو سەلەمانى ، سليمانى .
11. عەبدوللا: ئىدرىس ، 2013 ، شىۋاۋەگەرى لادان ، چاپخانەي لەريا، چاپ و بلاوکدەھەو سەلەمانى ، سليمانى .